

KRIJGSGESCHIEDKUNDIGE STUDIE OVER DE VERDEDIGING
DER BATAAFSCHE REPUBLIEK IN 1799

DOOR

G. J. W. KOOLEMANS BEIJNEN.

(*Vervolg van N°. 11, bladz. 611 van den vorigen jaargang.*)

III. DE GEWAPENDE BURGERMACHT.

De politieke invloed der schutterijen en gewapende genootschappen was in 1787 gebroken. De laatste waren toen alle ontbonden, de eerste gedeeltelijk afgeschaft, gedeeltelijk gezuiverd van de patriotsche elementen. Nauwelijks was evenwel na het vertrek van den Stadhouder in 1795 de revolutie deels vrijwillig, deels met hulp der Fransche wapenen voltooid, of de noodzakelijkheid werd ingezien, om de zich toegeëigende vrijheid onder de hoede te stellen van de gewapende burgers. In verschillende plaatsen werd op eigen initiatief de schutterij weder opgericht of opnieuw georganiseerd, waarhij de aanhangers van het oude bestuur de overhand kregen, en de voorstanders van de nieuwe beginselen.

Overtuigd van de belangrijkheid van den wapenhandel in elken vrijen staat, hadden de samenstellers van het Reglement, waarop de Nationale Vergadering was bijeengeroepen, haar de verplichting tot regeling der burgerwapening opgelegd. Art. 79 van dat reglement hield in: »Zij zal in stand brengen eene geregelde, egale wijze van burgerwapening over het geheele gemeenebest, zoo echter dat de ingevolge hiervan georganiseerde Burgermilitie zal blijven onder het bevel van de respectieve provinciale regeeringen, en dat de Nationale Vergadering daarvan geen gebruik zal kunnen maken, dan voor zooverre de alzoo gewapende burgers zich daartoe vrijwillig zullen leenen.»

Kenschetsend is dit voorschrift voor den geest des tijds. Unitarissen, Foederalisten en voorstanders van algeheele vrijheid konden er hunne beginselen in lezen. Toen men tot het uitwerken dier beginselen moest komen, bleek natuurlijk de moeilijkheid, om alle gelijktijdig in toepassing te brengen. De toenmaals vaak zoo heftige VAN HOOFF declareerde in de vergadering der Nationale Vergadering van den 2den Mei 1796 dat:

IV. S. 17. D. N°. 1.

zoo het reglement, hetwelk ik als eene obligatoire instructie beschouw, in het vervolg het beletsel kon worden om het land te redden, ik het zelfs van mijn plicht zou achten het te verbreken; maar dewijl het schijnt, dat onze handen voor het heil des Vaderlands te nauw gebonden zijn, waarom zouden wij ons niet aan het volk kunnen adresseeren? waarom zouden wij niet kunnen zeggen: *jongens, wij zijn te bekrompen in onze werkzaamheden, gij moet onze armen wat ontbinden, willen wij aan uwe verwachting voldoen.* Ik kan niet begrijpen dat de ontwerpers van dat reglement, die zich toch ook Patriotten noemden, art. 79 daarin hebben kunnen vlechten, dewijl dat artikel strijdt tegen de eerste wet der natuur en dat de plicht van alle volken vordert, dat zoo het vaderland door buitenlandsche macht wordt aangevallen, iedereen soldaat moet zijn om het tē defendeeren; maar wij kunnen allen niet te velde trekken, daarom stelt de gelijkheid eene requisitie, gegrond op ouderdom, daar, zoo de nood die uitschrijft om het Vaderland te redden. Laat dan het huis van Oranje, laat dan andere vijanden aanrukken, zij zullen maar éénen weg vinden om tot onze vrouwen en kinderen te geraken en deze zal zijn over de doode lichamen van vrije menschen.

Het 79ste artikel bleef intusschen gehandhaafd. De commissie uit de vergadering, die het ontwerp, hetwelk door de gevolmachtigde Gecommitteerden der gewapende burgermachten uit de onderscheidene gedeelten der Republiek was ingediend, moest onderzoeken, stuitte aanvankelijk op te groote zwarigheden, om spoedig met haar arbeid gereed te zijn. Zij stelde daarom eene voorloopige regeling voor, geheel gegrond op vrijwilligen dienst over het geheele land. Deze werd den 6den Mei 1796 aangenomen en vond over het algemeen nog al bijval. Hiermede was de eerste schrede gedaan, om in de Republiek eene gelijke burgerwapening in te voeren.

Hetwelk alle manspersonen van 18—45 jaar ¹⁷⁹⁶ ~~was~~ ^{moet} het definitieve Reglement, volgens ~~dienstplichtig~~ waren, in de Nationale Vergadering gearresteerd. Zooals te verwachten was, voldeed het vooral weinig aan de revolutionnaire partij. Haar voornaamste grief was de foederalistische geest, die in de wet doorstraalde. Reeds bij de behandeling van het ontwerp had MIDDERRIGH gewezen op het herhaald aandringen op gehoorzaamheid aan de Hoogst geconstitueerde machten, provinciale en stedelijke souvereiniteiten, »welke gedrochten,” gelijk hij zich uitdrukte, »God mocht geven dat door de constitutie voor eeuwig zouden vernietigd worden.” Het wetgevend lichaam van het geheele volk moest het geheele bestuur in handen hebben.

Maar ook de foederalistische partij, die juist meende, dat in de wet aan de Provinciale besturen en de Municipaliteiten te weinig invloed was toegekend, was er niet mede tevreden. Het gevolg van die ontevredenheid van verschillende zijden was natuurlijk, dat de algemeene invoering van het Reglement allerwege werd tegengehouden en weldra de noodzakelijkheid bleek, zoo spoedig mogelijk eene nieuwe regeling in het leven te roepen.

De constitutie van 1798 zou aanleiding zijn tot die nieuwe regeling. Art. 43 daarvan bepaalde: »het Bataafsche volk wil eene gewapende burgermacht tot verdediging zijner vrijheid en onafhankelijkheid, zoo naar binnen als naar buiten,» en art. 108 droeg aan het U. B. de organisatie dier gewapende burgermacht op: »overeenkomstig de reglementen, door hetzelfde aan het V. L. binnen zes maanden na deszelfs eerste zitting ter beslissing voor te dragen.»

Onder dagteekening van 27 December 1798 werd ook door het U. B. een concept-plan van organisatie der Bataafsche zee-, land- en gewapende burgermacht ingediend en den 29sten d. a. v. werd dit in handen eener commissie gesteld, om te dienen van consideratie en advies. Het plan van organisatie voor zee- en landmacht bleef voorloopig rusten; doch over dat voor de gewapende burgermacht werd den 15den April 1799 rapport uitgebracht, waarna het den 26sten April in de Eerste en den 4den Mei in de Tweede Kamer, in de laatste slechts met eene meerderheid van 2 stemmen, werd aangenomen.

Volgens dit »Reglement voor de gewapende burgermacht» zoude deze, op den voet der Nationale armee georganiseerd, uit minstens 8 halve brigades Infanterie, Jagers en Artilleristen, naar evenredigheid en overeenkomstig de plaatselijke omstandigheden, moeten bestaan. Daartoe moesten allen — met uitzondering van de vrijgestelden — worden ingeschreven (geregistreerd), die hun 18de jaar hadden bereikt, en gehuwd zijnde hun 29ste of ongehuwd zijnde hun 36ste jaar nog niet waren ingetreden.

Die inschrijving zou beginnen op die plaatsen, waar de meeste aanleg, ijver en geschiktheid tot den wapendienst onder de ingezetenen gevonden werd of waar een gewapende burgermacht had bestaan of werkelijk nog korpsen gevonden werden. Zij zoude geschieden door de gemeentebesturen, bijgestaan door Gecommitteerden uit de gewapende burgermacht, welke op voordracht van den kolonel, die in elk der departementen met de directie was belast, benoemd zouden worden door het U. B.

Aan dien kolonel was verder opgedragen, om met hulp van zoodanige officieren, als hij het meest geschikt zou oordeelen, dadelijk het plan te maken tot afdeeling der geregistreerden in korpsen, welk plan vervolgens ter goedkeuring aan het U. B. moest worden gezonden. Hij mocht verder allen, die hem ongeschikt tot den wapendienst voorkwamen, van de lijst schrappen, doch moest de redenen, die hem hiertoe noopten, aangeven. Ieder burger, die geschrapt werd, zou zich, wanneer hij dit noodig mocht vinden, bij het U. B. over de ongegrondheid der aangevoerde redenen mogen beklagen.

Het aantal ingeschrevenen namelijk was veel grooter dan men noodig had om 8 halve brigades Infanterie en — zooals het oorspronkelijke plan was — 4 bataljons Jagers en 4 bataljons Artilleristen te formeeren. In plaats van nu door loting te laten beslissen, wie in de eerste plaats tot de oefeningen zouden

worden aangewezen, meende men dat het beter was de keuze daartoe aan de kolonels over te laten. Voornamelijk beoogde men daarmede, hen te doen uitsluiten, die men onder de tegenstanders van de bestaande orde van zaken kon rekenen (1). Deze bepaling, die natuurlijk aanstoot moest geven, omdat men maar al te bereidvaardig was, aan de kolonels bijoogmerken toe te schrijven, bracht niet weinig bij om het later tegen het reglement gerezen ongenoegen te vergrooten.

Niet minder was dit het geval met het voorschrift van art. 18, volgens hetwelk hij, die aan de oproeping, om zich op de rol der wapenvoerende burgers te doen inschrijven, niet gehoorzaamde, op eene lijst van requisitie zou worden gesteld, om, wanneer 's lands belangen eene versterking van het nationale leger vorderden, daarbij te worden ingedeeld.

Bij de vroegere schutterijen — ook volgens het vorige reglement — had steeds het beginsel gegolden, dat de keuze der officieren door de leden zelve zou geschieden. Het nieuwe reglement bepaalde anders. De kolonels, luitenant-kolonels en majoors werden door het U. B. gekozen uit de officieren van minderen rang. De adjudanten-majoor zouden, onder approbatie van 't U. B., worden aangesteld door de kolonels uit de gepensioneerde kapiteins van het leger; de kwartiermeesters bij de bataljons door de luitenant-kolonels uit de gepensioneerde luitenants, onder-luitenants, vaandrags of adjudanten. Alleen de kapiteins werden door de compagnieën gekozen uit een voordracht van drie personen, opgemaakt door den luitenant-kolonel, den majoor en de kapiteins, uit al de eerste luitenants van het bataljon; omgekeerd werden de tweede luitenants door den luitenant-kolonel, den majoor en de kapiteins gekozen uit een voordracht van drie personen, door de compagnieën opgemaakt uit de onderofficieren en korporaa's der plaatselijke burgermacht.

Wapens en kleeding werden door het rijk verstrekt; organisatie en oefening waren overeenkomstig die bij het leger. In gewone tijden waren de korpsen bestemd tot plaatselijken dienst, die intusschen zeer werd beperkt, en zoo noodig tot handhaving van de inwendige rust. Kwam het vaderland in gevaar, dan werd bij de wet door het V. L. de gewapende burgermacht ter beschikking van het U. B. gesteld.

De bestaande korpsen zouden eerst worden ontbonden, wanneer de nieuwe geformeerd waren (2).

Zoo was dan de regeling van de gewapende burgermacht over de geheele Republiek volgens de beginselen der Unitarissen tot stand gebracht. Groot was de verwachting omtrent de versterking, die door die macht aan het staande leger zou worden gegeven. De eerste spreker over het ontwerp in de Eerste Kamer, de burger DE SONNAVILLE had de beraadslagingen aldus ingeleid:

(1) De geregistreerden, die niet tot de oefening werden opgeroepen, moesten als aequivalent eene zekere som in de belasting betalen. Hiermede hoopte men de te maken kosten te dekken.

(2) Het bovenstaande is in hoofdzaak ontleend aan C. J. SICKESZ, *De schutterijen in Nederland*, Utrecht, T. DE BRUIJN, 1864.

Wij zullen thans, Burgers Representanten! eene taak behandelen, die naar mijn inzien de gewichtigste is, welke nog immer in deze aanzienlijke Vergadering een gedeelte van onze zwaarwichtige werkzaamheden heeft uitgemaakt: zij is niet minder dan het daarstellen van een reglement tot het in werking brengen van eene geregelde gewapende burgermacht, met recht altijd genoemd het bolwerk van den Staat, de steun en klem der vrijheid; welke gewapende burgermacht, op eenen eenparigen en gelijken voet georganiseerd en naar behooren ingevoerd, dan ook wezenlijk in staat is, alle onze vijanden het hoofd te bieden, dezelve te doen knersetanden, en alle hunne pogingen, tot ondermijning van onze duur verkregen vrijheid, ten eenenmale te doen vrijdelen en onze onafhankelijkheid te beschermen.

Ook het U. B. had haar eene voorname rol bij de verdediging des lands toegekend. Even vóór de openbare behandeling van het Reglement in de Eerste Kamer had dit bewind het voorstel tot versterking van de nationale armee (de *augmentatie*) ingediend en daarin te kennen gegeven:

Daartoe (om den Bataafschen grond en de nationale onafhankelijkheid bij een onverhoedschen aanval, met gegrond vooruitzicht op een gewenscht gevolg te kunnen verdedigen) rekenen wij in de eerste plaats op onze gedisciplineerde krijgsmacht, en in de tweede plaats op de Burgerwapening, met welker organisatie Gijlieden thans onledig zijt, en welker bespoediging wij Ulieden niet genoeg kunnen aanbevelen. Met vijf en twintig duizend mannen versterkt, welke de zorg voor de binnenlandsche veiligheid en de bewaking van belangrijke plaatsen kan worden aanbevolen, en van welke de Bataafsche moed alles goeds kan doen verwachten, zal ons zulks in staat stellen om de bezoldigde krijgsmacht van den Staat korter bijeen te brengen en op die punten te verzamelen, welke het meest aan een aanval zijn blootgesteld.

Slechts voor een zeer gering gedeelte heeft de burgermacht aan de omtrent haar gekoesterde verwachting voldaan; doch eene onpartijdige beoordeeling gebiedt, hierbij vooral twee zaken in het oog te houden. Allereerst was de regeling impopulair. Dit bleek reeds bij de behandeling in de Kamers, en vooral door de aanneming in de Tweede Kamer met eene meerderheid van slechts twee stemmen; doch het kwam nog meer uit, toen het Reglement in werking moest worden gebracht. De kolonels, aan wie grootendeels de taak der organisatie was opgedragen, ontmoetten niet alleen tegenstand van de zijde van de bevolking, maar ook van de Gecommitteerden, die de gemeentebesturen moesten bijstaan in de registratie, ja, van die gemeentebesturen zelve.

Die tegenstand werkte mede om het tweede bezwaar, den korten tijd, die tusschen de afkondiging van het Reglement en den aanvang der vijandelijkheden verliep, te grooter invloed te doen oefenen. Toen de Engelschen landden, was de organisatie der burgerkorpsen nog niet voltooid, waren de manschappen nog niet gekleed en slechts gedeeltelijk gewapend en geoefend. Van zoo'n troep is in den oorlog niet veel te verwachten.

De Regeering deed, wat ze kon, om de organisatie te bespoedigen. Reeds den 14den Mei werden de kolonels aangesteld, en wel:

voor het departement van de Eems I. H. GEERSEMA, die evenwel de benoeming niet aannam en den 10den Juni vervangen werd door C. C. EMMERIJ;

voor het Departement van den Ouden IJsel H. QUEYSEN;
 » » » » Rijn. D. SCHOONMAN;
 » » » » Amstel J. H. BLOMBERG;
 » » » » Texel. J. W. DRUIJVESTIJN;
 » » » » de Delf. M. M. DE MONCHY;
 » » » » den Dommel. W^m. OFFERS;
 » » » » de Schelde en Maas . . C. J. SERLÉ.

Den volgenden dag diende de A. v. O. eene begrooting van kosten in, die voor het loopende jaar werden berekend op *f* 250.000, verder voor 32000 monteeringen à *f* 40 — *f* 1.280.000 en voor 5000 complete wapenrustingen *f* 70.000 — te zamen *f* 1.600.000, welke som uit de later (23 Juli en 24 Augustus) toegestane *f* 5.500.000 gevonden werd.

De kolonels togen aanstonds aan 't werk, om de registratie in de verschillende gemeenten een aanvang te doen nemen; maar reeds bij de benoeming der Gecommitteerden, die de Municipaliteiten moesten bijstaan, deden zich moeilijkheden op. Herhaalde malen weigerden deze zich die benoeming te laten welgevalen; ja, zelfs was het U. B. genoodzaakt, den 22sten Juni een besluit uit te vaardigen, volgens hetwelk de Gemeentebesturen, die in zake de uitvoering van het Reglement op de burgerwapening onwillig waren, moesten aangeklaagd worden bij den publieken aanklager.

Op voorstel van den A. v. O., die zich in staat achtte, om uit de bij het Commissariaat voor de Fransche troepen voorhanden of reeds besteld zijnde stoffage, het grootste gedeelte der gewapende burgermacht van de benoodigde kleeding te voorzien, werd den 18den Juli aan JANSSENS mede de taak opgedragen, om daarvoor te zorgen.

Het spreekt wel vanzelf dat die kleeding voor 32000 man niet in korten tijd geleverd kon worden. Trouwens groote spoed bleek daarbij niet noodzakelijk. De organisatie kwam niet zoo spoedig tot stand als de Regeering gehoopt had. De benoeming der bataljonscommandanten, die geschiedde, naarmate de voordracht daarvan bij het U. B. inkwam, was den 27sten Augustus nog niet afgeloopen. Daarna moest nog de keuze der kapiteins plaats hebben, waaromtrent het U. B. den 22sten Juli had besloten, dat zij successievelijk, te beginnen met de grenadier-compagnieën moest gedaan worden uit eene nominatie van drie personen, door de hoofdofficieren conform het Reglement op te geven.

Den 8sten Augustus diende BRUNE een eigenhandig geschreven missive in aan den President van het U. B. BESIËR, waarin hij krachtig op het nemen van verschillende maatregelen van verdediging aandrong; o. a. kwam daarin

voor: »Les gardes nationales des départements maritimes doivent aussi être mises sur pied pour suppléer aux troupes de ligne en mouvement.» Twee dagen later werd besloten, den A. v. O. te gelasten, »om de noodige orders te stellen, dat de gewapende burgermacht, immers in die plaatsen, waar zich de staf van een bataljon bevindt, met dien spoed worde georganiseerd, dat dezelve 4 dagen na ontvangst dezer order in staat zij gebracht om, desvereischt, den plaatselijken dienst te kunnen waarnemen.»

Ook de Divisiecommandanten brachten het hunne bij, om de organisatie te bespoedigen. Zoo schreef DAENDELS den 23sten Juli uit *Den Haag* aan DU MONCEAU te *Groningen* (1):

De Kolonel EMMERY is met het werk der organisatie nog niet zoo ver gevorderd als de andere Departementen, waarom ik U bidde denzelven wat meer te animeeren en te helpen. U krijgt daardoor 4000 defenseurs, die onder Uw oog en door U georganiseerd met hunne wapenbroeders, de militairen, gelijken ijver en moed zullen toonen en alle fatigues en gevaren zullen trotseeren.

Waar men gereed kwam, had elk Departement eene halve brigade Infanterie van 3 bataljons van dezelfde samenstelling als bij het staande leger; voorts zouden een half jagerbataljon in elk van de Departementen van de Delf en van de Schelde en Maas, een geheel in de zes overige Departementen (2), en 4 bataljons Artillerie worden opgericht. Waar de nieuwe organisatie nog niet was ingevoerd, bleven de bestaande compagnieën en bataljons in den dienst voorzien. Den 22sten Augustus werd door het U. B. nog een reglement goedgekeurd voor de oprichting van 2 compagnieën (1 eskadron) ruitery van de burgermacht in het Departement van den Amstel, waarvan de organisatie eveneens dezelfde was als die van het leger.

Intusschen had ook hier en daar de bevolking haar tegenzin openlijk doen blijken. Den 3den Augustus kwam bij het U. B. een schrijven in van het Departementaal Bestuur van den Ouden IJsel, waarin het kennis gaf:

dat zich op vele plaatsen van dat Departement manifesteerde een zekere geest van onvergenoegdheid, welke reeds op sommige plaatsen als *Havelte*, *Hardenberg*, *Haarle* onder *Hellendoorn*, *Raalte*, *Kamperveen*, *Ruinen* en elders tot dadelijkheden was uitgebarsten en welke hare geboorte verschuldigd scheen aan het in werking brengen van het plakaat omtrent de burgerwapening. Dat wel is waar een groot aantal burgers niet gearzeld hadden zich te doen registreeren, doch thans tot de organisatie opgeroepen wordende, velen onder hen van den werkelijken dienst afkeerig waren en speciaal dezulken, welke tot de Oranje-factie behoorden.

Dat het bestuur voornoemd wel alle vlijt zoude aanwenden, ten einde alle oproeren werden geweerd en 's lands orders gerespecteerd, doch dat hetzelve

(1) Familie-Archief DU MONCEAU.

(2) Gewone notulen U. B., 28 Augustus 1799.

de vrees niet konde verbergen, dat bijaldien het plakaat op het stuk der burgerwapening in alle deelen van hun Departement ten striktste zoude worden geëxecuteerd en in de uitvoering van hetzelfde niet met alle voorzichtigheid en prudentie tewerkgegaan, er groote en nadeelige inconveniënten huns inziens zouden opdagen, voor welker gevolgen zij zich niet gaarne wilden verantwoordelijk stellen.

Om welke redenen het Bestuur voornoemd gemeend had, dit een en ander ter kennis van het Bewind te moeten brengen, in het vertrouwen dat hetzelfde wel zulke maatregelen zoude nemen als deze Vergadering tot maintien van het hoog gezag der Regeering aan de eene en conservatie van de publieke rust aan de andere zijde zoude oordeelen te behooren.

Den 21sten Juli werden de Municipaliteiten van *Sloten*, *Sloterdijk*, *Osdorp* en de *Vrije Geer* (Departement van den Amstel), die klachten hadden ingebracht over de illegale en brutale onwillige handelwijze van sommige ingezetenen ten aanzien van de commissie van enregistratie, door het U. B. aangeschreven, om daarvan kennis te geven aan den baljuw van *Kennemerland*.

Den 3den Augustus schreef DU MONCEAU aan den A. v. O.:

Ik heb de eer rapport te doen, dat er eergisteren in de *Scheemda*, alsmede in de environs van *Finsterwolde* en *Midwolde* zeer verregaande oproerigheden hebben plaats gehad, opzigtelijk de enregistratie tot de burgerwapening. Op aanvraag van den Kolonel EMMERY werd tot assistentie dadelijk uit *Groningen* daarheen gezonden 1 wachtmeester, 1 korporaal en 12 huzaren; dan wel verre dat dit detachement aldaar de rust zoude herstellen, zoo hebben de boeren des nachts op de patrouilles gevuurd, waarvan een paard zwaar geblesseerd is — en de muitelingen, bij de 400 man sterk, dwongen het detachement tot wijken.

Zoodra gisteren morgen daarvan alhier rapport kwam, is oogenblikkelijk tot versterking uit *Groningen* gemarcheerd 1 officier, 2 korporaa's en 12 huzaren, alsmede 1 kapitein, 2 officieren, 3 sergeanten, 3 tamboers en 100 korporaa's en gemeenen van het bataljon van den Luit.-Kol. ANTINGH, wordende deze troep door hem zelven gecommandeerd.

Heden morgen deed de Luit.-Kol. ANTINGH rapport, dat er sedert niets gebeurd is, en dat eene proclamatie, welke hij heeft uitgegeven, en waarbij hij de inwoners en de troepen tot de strengste subordinatie aanmaant, en in geval van overtreding tot zelfs met den dood te straffen dreigt, van het beste gevolg geweest is en tot heden alles stil gebleven is.

In de vergadering van het U. B. van 11 Augustus komt ook een schrijven in van den Kolonel EMMERY, dat te *Scheemda*, *Midwolde*, *Beerster-Hamrik* enz. de registratie is geschorst uit vrees voor oproer, waarop besloten wordt, dat de plaatselijke besturen verantwoordelijk zijn, dat onmiddellijk weder daarmede wordt begonnen.

Ook uit *Delft* — en dat wel op den dag der landing van de eerste afdeeling der Engelschen — kwamen ongunstige berichten. Den 27sten Augustus zond de A. v. O. een rapport in van den Kolonel DE MONCHY, betreffende ongeregelheden, die aldaar bij de installatie der twee compagnieën van de gewapende burgermacht waren voorgevallen. Dat rapport eindigt aldus:

Nadat ik zoo goed en zoo kwaad als 't door de oproerige gedragingen van het grootst gedeelte gewapende manschappen (eenige weinige brave broeders uitgezonderd) mij mogelijk was geweest, dezelve de belofte af te nemen, oordeelde ik mij van de drie burgers, dewelke eene dadelijke disobedientie hadden gepleegd, te moeten verzekeren, hetwelk niet dan met de grootste moeite is gepaard gegaan; ik acht het noodig hiervan rapport te moeten doen, terwijl 't mij voor 't overige niet mogelijk is een rapport van al het gepasseerde te geven, als zijnde het niet dan eene aaneenschakeling van allerlei brutaliteiten, ongeregelheden en verregaande insubordinatie en lasteringen door genoegzaam het geheele korps geschied, de officieren, onder-officieren en eenige manschappen uitgezonderd.

Inmiddels heb ik noodig geoordeeld van al het gepasseerde van tijd tot tijd mondeling rapport te doen aan de leden van het Departementaal Bestuur, de Municipaliteit en Collegie van Justitie binnen *Delft*.

Het doet mij leed, Burger Agent, dit rapport, hetwelk ik niet schandelijk genoeg kan ter neder stellen, voor dezen toemeloozen hoop — in wiens handen ik de wapenen als gevaarlijk beschouw — aan U te moeten doen. Terwijl ik aan den anderen kant niet genoeg kan louceren de activiteit van de Fransche broeders.

Dat rapport werd voor notificatie aangenomen. Toen twee dagen later het Departementaal Bestuur van de Delf aan het U. B. meldde, dat in *Delft* niet meer dan 90 man Fransche troepen aanwezig waren, terwijl de oude gewapende burgermacht uit den dienst was ontslagen en van de opnieuw georganiseerde vooralsnog geen emplooi kon worden gemaakt, werd teruggeschreven, dat men tot handhaving van de rust dan maar oudere burgers moest oproepen.

Onnoodig mag het geacht worden de garnizoenen der verschillende bataljons der burgermacht of onderdeelen daarvan over het geheele land op te geven. Als deel van de krijgsmacht van den staat, mogen echter die afdeelingen, welke in de nabijheid van het oorlogstooneel waren, niet onvermeld blijven. Voor zoover zij mobiel zijn geworden en de stukken er van gewagen, zullen, waar zij zijn opgetreden, ook de overige deelen ter sprake komen.

Amsterdam had, toen de landing geschiedde, eene volledige halve brigade Infanterie (van het Departement van den Amstel). Den 17den Juli waren reeds als luitenant-kolonels, commandanten der drie bataljons aangesteld: 1°. H. SCHALLIG, 2°. A. HERINGA DE HEUS, 3°. D. C. VAN DER MEULEN

en als majoors J. STOKKELAAR VAN EYK, W. G. VAN KLINGENBERG en BERNARDUS BLANCKE, welke laatste den 26sten Juli vervangen werd door JACOB GROEN; Commandant van het bataljon Artillerie was sinds 1 Augustus de Luitenant-Kolonel ALBERTUS SCHIPPERS (1). Omtrent de organisatie der halve brigade Infanterie van het Departement van Texel (dat zich zuidwaarts tot aan den Leidschen Rijn uitstreckte) zond de Kolonel DRUIJVESTELIJN den 27sten Augustus het navolgende bericht aan het Departementaal Bestuur (2).

Verdeeling der halve brigade Infanterie bij het Departement van Texel :

Bataljon N°. 1.

grenadier-compagnie	}	te <i>Haarlem</i> , georganiseerd, beëdigd en gewapend.	}	hiertoe zijn de officieren en de onder-officieren verkozen en de compn. verdeeld, doch om het gepasseerde aan de Zaan de verdere organisatie gesurcheerd (3).
4 compn. fuseliers				
2 » »	}	te <i>Westzaandam</i> ,	}	
2 » »				

Bataljon N°. 2.

grenadier-compagnie	}	te <i>Leiden</i> ; deze zijn georganiseerd, beëdigd en gewapend.	}	
5 compn. fuseliers				
1 comp. »	}	te <i>Noordwijk binnen</i> ; idem.	}	
1 » »				
1 » »	}	» <i>Lisse</i> ,	}	geregistreerd; doch waarop approbatie van den A. v. O. verwacht, om te organiseeren.

Bataljon N°. 3.

grenadier-compagnie	}	te <i>Alkmaar</i> , georganiseerd, beëdigd en gewapend.	}		
2 compn. fuseliers					
3 » »	}	te <i>Hoorn</i> ,	}	deze zijn geregistreerd, doch nog niet georganiseerd, om reden bij mijne missive vermeld (4).	
1 comp. »					» <i>Enkhuizen</i> ,
1 » »					» <i>Monnikendam</i> ,
1 » »					» <i>Purmerend</i> ,

De commandanten dier bataljons waren 1°. (*Haarlem*) de Luitenant-Kolonel PARVÉ, 2°. (*Leiden*) de Luitenant-Kolonel JOH^s. HARTEVELD, 3°. (*Alkmaar*) de Luitenant-Kolonel JOH. VAN LEEUWEN; de Majoors waren C. C. VAN VALKENBURG, LUCAS ARXHOEK en M. J. DE LANGE (5).

Er zijn intusschen meerdere burgerkorpsen in de nabijheid van en op het oorlogstooneel geweest. Terstond na de opeisning van de vloot en *Den Helder*,

(1) Het jager-bataljon vond ik nog niet vermeld.

(2) Relatieven tot de notulen van het Dep. Best. van Texel Rijksarchief *Haarlem*.

(3) Bij het controleeren der registratie-lijsten hadden de burgers aldaar zich hoogst onwillig getoond. Secreete notulen U. B. 17 Augustus.

(4) Hij had eenige dagen geleden zijn been gebroken.

(5) Van de Jagers of Artillerie waren nog geen bataljons geformeerd.

den 22sten Augustus, zond de Schout bij Nacht STORY den Secretaris van 's lands vloot VERVEER naar *Den Haag*, om den A. v. M. mondeling op de hoogte te stellen van den toestand. Deze kwam aldaar den 23sten te 1 uur na middernacht aan. SPOORS stelde onmiddellijk eene geheime missive op en zond die met overlegging der brieven van STORY, DUNCAN enz. aan het U. B., hetwelk na conferentie met de Aⁿ. van M. en O., BRUNE, DAENDELS en VERVEER onmiddellijk aan het V. L. voorstelde, o. a. om de Bataafsche gewapende burgermacht ter beschikking van het Bewind te stellen. Dienzelfden dag nog werd het Decreet daartoe uitgevaardigd, waarbij het U. B. tevens werd gemachtigd:

om daar, waar het zulks noodig of dienstig mocht oordeelen, gebruik te maken van zoodanige der geëregistreerde burgers, welke tot den personeelen dienst nog niet zijn opgeroepen, mitsgaders van dezulken, welke, hoezeer, als buiten de termen der wet vallende, zich niet ter registratie hebbende aangeboden, mochten gewillig zijn, om zich in deze oogenblikken van bedreigd gevaar ten nutte van het Vaderland te laten gebruiken, en zich daardoor verdienstelijk bij hetzelfde te maken, en om voorts evengenoemde burgers op zulk eene wijze, als het Bewind meest geschikt zal oordeelen, te wapenen, en tot grootere of kleinere korpsen te organiseeren onder het oppergezag van zoodanige bevelhebbers, als daartoe door het Bewind mochten worden gedespiceerd.

Zullende de, ingevolge dit Besluit, te organiseeren burgers voornamelijk en in de eerste plaats dienstbaar zijn ter bewaring van de inwendige rust, zoowel gezamenlijk met de nieuw georganiseerde brigades en bataljons, als daar waar dezelve tot meer onmiddellijke verdediging van het Vaderland tegen den buitenlandschen aanval mochten zijn uitgetrokken, onverminderd de bevoegdheid van het Bewind, om van deze burgers, voor zooverre zij zich daartoe bereidwillig betoonen, ook het noodige gebruik tot wering van buitenlandschen aanval te maken.

Tegelijk met andere maatregelen werd dit bij proclamatie den volke bekend gemaakt. Het U. B. besloot daarop:

den A. v. O. aan te schrijven, dat het Bewind, gebruik willende maken van de macht aan hetzelfde verleend, zoude beginnen met mobiel te maken de Grenadiers, Jagers en Artillerie der gewapende burgermacht — wordende hij Agent te dien einde gelast, onverwijld de noodige en vruchtbare orders te stellen, dat die voornoemde burgers vóór alle andere worden gewapend, gekleed en geëxerceerd, ten einde aan hunne destinatie te kunnen voldoen; en wijders het Bewind te dienen van consideratie en advies over de wijze, waarop dezelve, door een der commandeerende Generaals ten dienste van den lande gerequireerd wordende, op eene regelmatige wijze ter dispositie van denzelfen zullen kunnen worden gesteld; wordende op dit oogenblik gehouden in advies dat gedeelte van het voorsz. Decreet, waarbij dit Bewind wordt gequalificeerd om zoodanige burgers, als welke, ofschoon niet in de

termen vallende der wet, zich vrijwillig zouden willen aanbieden, om hunne hand tot wering van binnenlandsch oproer en desnoods van eenen vijandelijken buitenlandschen aanval metterdaad te leenen.

Twee dagen later oordeelt het Bewind een stapje verder te moeten gaan, en wordt eene nieuwe Publicatie uitgevaardigd, uitnoodigende tot vrijwilligen wapendienst. Het heeft wel gemeend, nog geen gebruik te moeten maken van de door het V. L. verleende macht, om ook hen op te roepen, die niet tot den gewapenden dienst verplicht zijn; maar »het verdooven van het zich in vollen luister vertoonende (?) vrijheidsvuur als een der hoogste misdaden tegen den Staat aanmerkende,» acht het regeling te moeten geven »waar onderscheidene als om strijd zich aanbieden, om het vaderland in het tegenwoordig gevaar bij te springen, en met hunne gewapende vuist daar henen te snellen, waar 's vijands aanvallen het geweldigste worden» De wijze van aanmelding der vrijwilligers, en het opmaken van lijsten door de Gemeentebesturen werden in die Publicatie geregeld.

Den vorigen dag — 24 Augustus — had het U. B. een besluit genomen, waarbij de Vice-Admiraal DE WINTER, die krijgsgevangen doch op zijn woord ontslagen was, als het ware tot Inspecteur over de georganiseerde burgermacht was aangesteld.

In aanmerking zijnde genomen, dat bij het 3de lid van het Besluit van dit Bewind van den 10den Augustus ll. de A. v. O. is aangeschreven, om de noodige orders te stellen, dat de gewapende burgermacht, immers in die plaatsen, waar zich de staf van het bataljon bevindt, met dien spoed worde georganiseerd, dat dezelve 4 dagen na de ontvangst dezer aanschrijving in staat zij gebracht, om des vereischt den plaatselijken dienst te kunnen waarnemen en tevens zijnde geconsidereerd, dat het in dezen tijd, waarin het Vaderland door een vijandelijken aanval bedreigd wordt, hoogst belangrijk zij, te worden onderricht, in welken staat zich deze korpsen en speciaal die in de steden *Amsterdam*, *Rotterdam*, *Alkmaar* en *Haarlem* bevinden, daar het Bewind met het uiterste genoegen vernomen heeft den goeden staat, waarin zich de gewapende burgermacht van *Den Haag* bevindt (1), is besloten den burger DE WINTER, Vice-Admiraal in dienst van deze Republiek aan te schrijven en te qualificeeren, zooals geschiedt bij dezen, om de gewapende burgerijen binnen de steden *Amsterdam*, *Rotterdam*, *Haarlem* en *Alkmaar* zoo spoedig doenlijk te gaan inspecteeren en van den staat derzelve, mitsgaders van zijn verder bevind en verrichte in dezen aan het Bewind rapport te doen.

(1) Den 23sten Augustus, den dag waarop VERVEER met de berichten van de opeisching van de vloot en van *Den Helder* in *Den Haag* was gekomen, had BRUNE o. a. aan den A. v. O. geschreven: »Je viens de donner ordre au Général REUBELL de faire venir à *La Haye* de suite le régiment de *Saxe Gotha*, je ferai venir aussi deux compagnies de grenadiers français. Il me semble utile, que l'organisation des gardes nationales ne soit plus un mot. Veuillez bien obtenir du Directoire que la revue de celle de *La Haye* soit passée aujourd'hui.

Het antwoord van PIJMAN volgde binnen weinige uren: »La garde nationale de *La Haye* sera inspectée par l'Amiral DE WINTER cet après-midi à six heures dans le *Matiebaan*.

BRUNE had die inspectie bijgewoond.

Het heeft moeite gekost, om tot het besluit te komen, hoe in de gegeven omstandigheden van de gewapende burgermacht moest worden partij getrokken. De gevoelens daaromtrent waren zeer verdeeld. Niet onbelangrijk is het, die van de hoofdpersonen te leeren kennen. DAENDELS, die den 23sten naar *Noord-Holland* was vertrokken, schreef den volgenden dag uit *Schagerbrug* aan BRUNE (1):

Je souhaite donc bien que l'on puisse presser autant que possible l'organisation de nos gardes nationales, et que vous puissiez avoir toutes vos forces disponibles. . . . D'après ces faits je suis convaincu que c'est seulement contre nous que sont dirigées les forces de l'ennemi, et je pense, Général, qu'il serait urgent que vous puissiez rassembler un corps de 15 ou 20 mille hommes, à la tête desquels vous pourriez vous porter dans la partie de la République, qui sera attaquée.

Si pour réunir ces corps, vous pouviez tirer des troupes de la *Belgique* et abandonner la garde de quelques postes même importants à nos gardes nationales, je crois que ces mesures seraient aussi salutaires que tout autre.

BRUNE antwoordt daarop den 25sten Augustus (1):

Je sens comme vous combien il est nécessaire de réunir une masse à la tête de laquelle je me porterais sur les points attaqués. Afin d'avoir les troupes françaises disponibles je presse l'organisation des gardes nationales. Avant-hier j'ai passé en revue celle de *la Haye*. J'en ai été assez content. Après-demain je passerai en revue celle d'*Amsterdam* et serai de retour ici le soir même. Si l'habillement de la garde nationale avait lieu, je crois que cela irait beaucoup mieux. Mais je vous avoue franchement qu'il me semble que les lenteurs qu'on y met tiennent à JANSSENS. Je le lui ai fait sentir ce matin en présence de l'amiral DE WINTER.

Dienzelfden 25sten Augustus schrijft DAENDELS weer aan BRUNE (1):

J'apprends avec bien du plaisir par l'amiral DE WINTER (2), que l'organisation de notre garde nationale se presse et que bientôt nous recevrons des compagnies de grenadiers et de chasseurs. Je reviens encore à la charge, Général, pour vous recommander les propositions de faire camper 3 demi-brigades de gardes nationales auprès d'*Harlem*, même avant que l'organisation en soit achevée. Ce campement serait un moyen de plus pour l'accélérer. Je vous recommande aussi bien le campement de trois demi-brigades françaises auprès d'*Amsterdam* si cela vous est possible. . . .

Den 26sten Augustus uit BRUNE in een brief aan DAENDELS een ander gevoel (1):

Je vous marquais dans ma lettre d'hier que je pressais l'organisation des gardes nationales, mais j'ai beau presser. Je ne trouve pas qu'on marche avec la célérité nécessaire dans la circonstance. J'ai proposé aujourd'hui au

(1) Familie-archief DAENDELS.

(2) De brieven van DE WINTER over dat onderwerp schijnen verloren geraakt.

Directoire, afin d'avoir plus promptement quelques corps de gardes nationales disponibles, d'inviter toutes les communes de la République à fournir sur le champ chacune cinq hommes de bonne volonté armés et équipés. Les grandes communes en fourniraient davantage, ce qui serait une compensation pour celles qui en donneraient un moindre nombre; le lieu de la réunion serait à *Harlem*.

P. S. Demain je passe en revue la garde nationale d'*Amsterdam*.

Dienzelfden dag heeft de Engelsche vloot vóór en in het gat van Texel het anker geworpen, en herhaalt DAENDELS nog eens bij zijne mededeeling daarvan aan BRUNE (1):

Par ces dispositions de l'ennemi vous verrez qu'il ne songe nullement de se porter sur *Bremen*, ainsi que le disent vos rapports de *Zélande* que je crois absolument faux; et cela considéré je vous conjure encore de peser dans votre sagesse l'établissement de cette puissante réserve, que je vous ai proposée.

Den 25sten Augustus moet DAENDELS ook aan den A. v. O. hebben geschreven. Dien brief vond ik niet; maar het antwoord van PIJMAN van den volgenden dag geeft genoeg licht. Hier komt de staatsman een woordje meespreken (2).

Omtrent het laatste punt, om een leger van 20.000 man in den omtrek van *Haarlem* bijeen te trekken en hetzelfde te doen composeeren uit drie halve brigades Franschen en drie halve brigades burgers, en Uwe aanvraag om versterking van 12 compagnieën grenadiers en jagers der nationale militie, ik heb hierover met den Admiraal DE WINTER geraadpleegd, de zaak van alle zijden beschouwd om, ware het mogelijk, aan Uwe intentie, Generaal, dadelijk te kunnen voldoen. Hij zelf schrijft U over dit gewichtig onderwerp heden avond en heeft met mij geoordeeld, U te verzoeken, wel te willen met ons penetreeren, dat men al doet, wat men kan, om de geheele gewapende burgermacht te organiseeren. Dan juist in die groote steden, daar men klaar is, zal men lichtelijk avouereen, dezelve voor de inwendige rust nog eenige dagen noodig zijn, dewijl gedachte steden zich zonder garnizoen bevinden. Intusschen is men op middelen bedacht, om zooveel mogelijk een korps gewapende burgers te kunnen bijeenverzamen. De Admiraal DE WINTER zal U zijne ideeën daaromtrent communiceeren. De Generaal BRUNE heeft de wijze aan het Bewind voorgesteld en wil mede een aantal paarden van luxe voor den cavalerie-dienst geëmployeerd hebben. Dit alles is thans in ernstige overweging; en ik zal U het resultaat der tegenwoordige delibertiën van 't Bewind kenlijk doen worden.

De Fransche Opperbevelhebber had, evenals DAENDELS, geene gelegenheid laten voorbijgaan, om de noodzakelijkheid van het bespoedigen der organisatie

(1) Familie-Archief DAENDELS.

(2) Verbaal van den A. v. O., Dept. Mil., Augustus.

te betoogen. Als op een *Carthaginem delendam* komt hij bij elken brief daarop terug. Denzelfden dag, dat hij aan het U. B. voorstelde, vijf man uit elke gemeente te doen opkomen, zendt hij aan PIJMAN kennisgeving van hetgeen DAENDELS hem schrijft, en daarin komt o. a. voor:

Il m'engage toujours à presser l'organisation des gardes nationales; je sens comme lui combien cette mesure est urgente. Aussi je vois avec bien de la peine la lenteur qu'on y met, et je crains bien que si on ne l'active pas davantage, l'organisation ne soit faite que lorsqu'elles ne pourront plus être utiles. Sous quelque dénomination que ce soit, il est instant d'avoir des corps de cette garde en état d'être employés sur les côtes et dans les places fortes, afin d'avoir toutes les troupes de ligne disponibles. Je vous prie donc citoyen ministre d'en accélérer la formation par tous les moyens possibles.

Eindelijk hebben we nog kennis te nemen van het postscriptum van den brief van BRUNE aan PIJMAN (1), door dezen den 28sten Augustus 's morgens te 3 uur ontvangen, waarin kennis wordt gegeven van de berichten, die DAENDELS den 26sten aan den Opperbèvelhebber gezonden had over het wederverschijnen der Engelsche vloot: »Je suis fort content de la garde nationale d'*Amsterdam*; je désire que le Directoire accélère de plus en plus les mesures pour l'organisation.»

BRUNE had recht. Terwijl den 23sten Augustus het U. B. reeds de beschikking over de gewapende burgermacht had erlangd, was men gedurende den tijd, dat bovenstaande meeningen gewisseld werden, nog geen stap verder gekomen. Dien dag zou evenwel de beslissing vallen. Wij hebben boven (bladz. 11) gezien, dat de A. v. O. omtrent de wijze van beschikking moest dienen van consideratie en advies. Den 28sten komt dit ter tafel (2).

. heb ik de eer Ulieden dienaangaande te reflecteeren, dat de gewapende burgermacht conform het bepaalde bij het Reglement zoodanig is geformeerd, dat zooveel mogelijk in de groote steden der diverse Departementen een geheel bataljon of immers de staf en het grootste gedeelte van hetzelfde gelegen is; dat dus wanneer een bataljon of eenige compagnieën door een commandeerend Generaal mocht worden gerequireerd, zoodanig bataljon of compagnieën niet wel uit dezelfde plaats zullen kunnen worden genomen, wijl men alsdan dezelve dikwerf van hare geheele gewapende macht zoude moeten berooven, waardoor de inwendige rust dier plaatsen somwijlen gevaar zoude loopen van gestoord te worden.

Weshalve ik van advies zoude zijn, dat wanneer door eenig commandeerend Generaal een gedeelte der gewapende burgermacht ten dienste van den lande mocht worden gerequireerd, Gijlⁿ. hiervan met opgave van 't gerequireerd getal, klasse van dienst en plaats der destinatie dadelijk den door Ulⁿ. aan-

(1) Relatieven tot het Verhaal van den A. v. O., Dept. Mil., Augustus.

(2) Relatieven tot de Secreete Notulen van het U. B., Augustus.

gestelden Chef der Bataafsche gewapende burgermacht zoude behoorren te adverteeren, met last om de gerequireerde manschappen te doen marcheeren, ten einde dezelve uit zoovele onderscheidene plaatsen compagniesgewijze te trekken, als de omstandigheden en het gerequireerd aantal zouden mogen vereischen.

Dat stuk wordt door het U. B. in advies gehouden; doch dienzelfden dag komt nog een schrijven in van den A. v. O., waarin deze mededeelt, dat hij, op aandringen van de Generaals BRUNE en DAENDELS den kolonels van de gewapende burgermacht, behalve dien van het Departement van de Schelde en Maas heeft gelast, twee compagnieën per bataljon, namelijk de grenadier-compagnie en 1 fuselier-compagnie, alsmede 1 of 2 compagnieën Jagers, bijaldien en zooverre die geformeerd zijn, alsmede een der luitenant-kolonels der bataljons en een adjudant in schepen, schuiten of wagens naar *Haarlem* te doen transporteeren, en de noodige wapenen in de magazijnen voorhanden te dien einde te requireeren. Ook de vrijwilligers moesten op die wijze op *Haarlem* worden gedirigeerd.

Die lastgeving wordt eenvoudig voor notificatie aangenomen (1). De A. v. O. hakte dus hier den knoop door. Niet onwaarschijnlijk zal, behalve de drang van BRUNE en DAENDELS, ook het opnieuw verschijnen van de vloot vóór Texel invloed geoeffend hebben. Twee dagen later komt een op dato geschreven missive van denzelfden Agent in, kennisgevende dat hij de burgers E. DE PINEDA en W. E. VAN DOMPELER, gepensioneerde luitenant-kolonels, heeft gecommiteerd, om zich naar *Haarlem* te begeven tot het organiseeren der burger-veldbataljons en dezelve alsdan conform de orders van den commandeerenden Generaal en chef te detacheeren. Hij zond voor die Commissarissen eene Instructie ter goedkeuring in, waarvan de hoofdinhoud was:

De gewapende burgers moeten worden ingekwartierd in de stad, environs of dorpen in de nabijheid. Er zullen komen 21 compⁿ. grenadiers en 21 compⁿ. fuseliers. Uit de grenadier-compⁿ. moeten 2 grenadier-bataljons worden geformeerd, die op zich zelve zullen blijven, ieder gecommandeerd door een luitenant-kolonel; en uit de fuselier-compⁿ. drie bataljons, ieder sterk 7 compⁿ. zullende bij twee dier bataljons kunnen gevoegd worden 2 compⁿ. grenadiers, uitmakende 9 compⁿ. en bij het 3de bataljon een comp. grenadiers, welke 3 bataljons kunnen uitmaken eene halve brigade, gecommandeerd door een kolonel en ieder bataljon door een luitenant-kolonel.

De jagers, uit de respectieve departementen aankomende, zullen tot compⁿ. worden geformeerd op den nationalen voet en door een luitenant-kolonel worden gecommandeerd.

De vrijwillige burgers, aldaar aankomende, zullen tot compagnieën worden geformeerd op den nationalen voet; zij kiezen hunne eigene korporaals, sergeanten, sergeant-majors, luitenants en kapiteins. Zoodra er vier compⁿ. bij elkaar zijn, zullen de kapiteins en officieren een majoor verkiezen, en zoodra er acht compⁿ. zijn een luitenant-kolonel; 9 compⁿ. bij elkaar zijnde zal het

(1) Notulen van het U. B., Augustus.

bataljon geformeerd worden op den nationalen voet met een grenadier-compagnie. Zoodra er 3 bataljons zijn, zal eene halve-brigade worden geformeerd.

De bataljons of brigades, gecompleteerd en geformeerd zijnde, zullen de commandanten dadelijk dezelve aan den commandeerenden Generaal BRUNE presentereen, om dezelve naar de destinatie te ordonneeren, daar hij noodig zal oordeelen. Dadelijk na aankomst aldaar staan de gewapende burgers onder de ordinaire militaire discipline.

Wie zich veel van die RESERVE hadden voorgesteld, hebben zich deerlijk bedrogen gezien. Alleen het Departement van den Amstel heeft aan zijne verplichting voldaan. Den 29sten Augustus meldt de Luitenant-Kolonel VAN DER MEULEN, dat hij met 6 compagnieën (3 grenadiers en 3 fuseliers), sterk 486 hoofden te 1 uur te *Haarlem* is aangekomen. In het Departement van Texel werden van het bataljon te *Haarlem* de grenadier-comp., 102 man (Kap. E. W. CRAMERUS), de 3de fuselier-comp. (93 man), benevens eene jager-comp. (90 man) mobiel verklaard (1). Uit *Leiden* kwam niets (vermoedelijk omdat spoedig daarop twee compⁿ. van daar naar *Den Briel* zijn getrokken); *Alkmaar* kon niets leveren, dewijl, zooals de Kolonel DRUIJVESTEIJN den 29sten aan den A. v. O. schreef, »de twee zich daar bevindende compagnieën reeds meer actieven dienst hebben, als zij praesteeren kunnen door 't conveyeeren van munitie als anderszins en ik zelfs aangeschreven ben, des noods gerequireerd wordende, daartoe renfort te zenden.»

Uit het Departement van de Delf kwam niets, vermoedelijk ook omdat twee compⁿ. uit *Schiedam*, een uit *den Haag* en een uit *Rotterdam* naar *Den Briel* trokken.

Uit het Departement van den Rijn kwamen vijf compⁿ.: uit *Utrecht* 1 comp. grenadiers, 1 comp. fuseliers en 1 comp. jagers (Kap. M. J. BANENS), te zamen ± 300 man onder bevel van den Luitenant-Kolonel H. VAN OOSTRUM; uit *Arnhem* 1 comp. grenadiers (Kap. H. H. RIJERS), ± 100 man; en uit *Zutphen* 1 comp. grenadiers (Kap. A. VOORTMAN), ter sterkte van 99 man (2).

Uit het Departement van de Eems kwamen van het bataljon te *Groningen* 1 comp. grenadiers (Kap. H. SCHOLTENS) en 1 comp. fuseliers (Kap. J. TIMANS), te zamen ± 200 man. De beide bataljons in *Friesland* waren nog niet georganiseerd.

Uit het Departement van den Ouden IJssel werden door den Kol. QUEYSEN, 1 grenadier- en 1 jager-comp. uit *Zwolle* en 1 fuselier-comp. uit *Harderwijk* aangewezen. Den 1sten September zouden de beide eerste marcheeren. Op het appèl waren 's morgens 4 grenadiers en 46 jagers, die verklaarden niet te zullen uitrukken, indien de overigen niet meetrokken. De kolonel gaf toen contra-order, en den 3den Sept. vertrok van daar alleen de comp. jagers (Kap. A. LINTHORST). De comp. van *Harderwijk* trok den 1sten September 's morgens vroeg uit de stad naar *Elburg*, waar zij zou worden ingescheept;

(1) Relatieven tot het Verbaal van den A. v. O. Dept. Burgerbewapening, September.

(2) Archief *Zutphen*.

doch te 12 uur marcheerde het grootste gedeelte, in rij en gelid, geleid door een sergeant de stad weder binnen; zij weigerden uit te rukken, indien de achtergeblevenen niet medegingen, en kwamen deze, naar zij beweerden, gewapenderhand halen (1).

In het Departement van den Dommel eindelijk had de Kolonel OFFERS last gegeven aan de luitenant-kolonels te 's Hertogenbosch en te Nijmegen, om de compⁿ. grenadiers en eene fuselier-compagnie naar Haarlem te doen vertrekken; dan — zoo schrijft hij den 1sten September aan den A. v. O. — »op gisteren morgen, den dag zijnde voor het vertrek der gemelde compagnieën alhier (*Den Bosch*), zijn er, nadat ik alle mogelijke middelen tot het gerequireerde getal van manschap had beproefd, niet meer dan circa 140 man per schip op Delft, om vervolgens naar Haarlem voort te gaan, van hier vertrokken.” Dit moeten twee compⁿ. geweest zijn, waarvan één, ter sterkte van 106 man, gecommandeerd door den Kapitein VAN RIJCKEVORSSEL den 5den September te Naarden in garnizoen kwam (2).

Den 1sten September werd door het Departementaal Bestuur van den Dommel een geheim besluit genomen, volgens hetwelk de Municipaliteit van 's-Hertogenbosch zich 's nachts te 12 uur in commissies moest verdeelen en de burgerhuizen doorzoeken, »om te arresteeren zoodanige gewapende burgers, als welke zich snoodelijk hebben onttrokken aan hunne dure verplichting, om voor de verdediging des vaderlands uit te trekken” (3).

Uit Nijmegen kwam niets. Bij het U. B. kwam den 4den September een schrijven in van den Commissaris van dat Bewind bij het Departementaal Bestuur van den Dommel, waarin deze kennis gaf van de onwilligheid der Nijmeegsche burgers en daarentegen de gewilligheid (?) der burgers van *Den Bosch*, om tegen den algemeenen vijand uit trekken. De A. v. O. werd gelast daarin te voorzien.

Wat de opgekomen vrijwilligers betreft, den 7den September schreven DE PINEDA en VAN DOMPSELER aan den A. v. O. (4):

Heden is de compagnie Vrijwilligers N°. 1 (kap. REEBER), uit Amsterdammers bestaande, van hier (*Haarlem*) naar de *Beverwijk* vertrokken, om aldaar bij het park den dienst waar te nemen. Wij zullen binnen weinige dagen eene 2de compagnie (kap. W. TEIJSSSEN), meest uit burgers van *Rotterdam* en *Den Haag* bestaande, organiseeren, welke er allen zeer wel uitzien en wel gedresseerd zijn, hebbende beide deze korpsen eene goede discipline, doch zijn slecht gewapend en niet gekleed.

De halve brigades waren dus verre te zoeken. En de qualiteit vergoedde niet wat aan quantiteit ontbrak. Van de Groningers heeft een den tocht

(1) Archief *Harderwijk*.

(2) Archief *Naarden*. Resolutie-boek 5 September.

(3) Archief 's-Hertogenbosch. Notulen der Municipaliteit 1 September.

(4) Relatieven tot het Verbaal van den A. v. O., Dept. Burgerwapening, September.

beschreven (1), of beter, na afloop van den tocht zijne grieven aan zijne stadgenooten medegedeeld. Wij lezen aldaar (bladz. 6 en 12):

Onze officieren kent gij, waaronder geen beproefde mannen van kunde en bekwaamheid waren, om zoodanige gewichtige expeditie als deze met eenig goed succes te ondernemen; niet alleen onervaren, maar waren er zelfs geene onder welke beter bij het een of ander vrouwen-handwerk besteld wierden, dan aan het hoofd van 200 knappe jongens geplaatst, om een welgeoefenden vijand te beteugelen of te verslaan? Vele onderofficiieren waren kinderen, hoewel er ook onder waren, welke ik, had ik zulks in mijn keur, gereedelijk tegen de officiers had verwisseld, en: gehoorzamen, obedieeren, gij zult uw plicht doen, of ik zal ze u wel leeren, was het parool, schoon onder beiden, officiers en onderofficiiers, gevonden wierden, welke hun plicht nog op verre na niet geleerd hadden. . . .

Hoe iemand, welke sedert het jaar 1784 alles had medegedaan en zich nu nog als gemeen grenadier door kinderen naar de slachtbank moest doen leiden, te moede was, laat zich gereedelijk verklaren

Er waren verscheidenen onder ons, welke begrepen, dat het een plezier-tochtje zoude zijn; anderen, welke dienstbaar waren, verblijdden zich en merkten het als een uitspanning aan. Nog andere windbuilen en schreeuwers meenden, dat zij alleen het gansche Engelsche leger konden verslaan, rekenden ook al reeds uit, hoeveel koppen zij wilden leveren.

Den 26sten September verzocht het V. L., naar aanleiding van een voorstel van den burger Rits aan het U. B. (2):

1°. informatie wegens de tot dusverre genomen buitengewone maatregelen opzigtelijk het emplot der gewapende burgermacht, ingevolge de autorisatie van het V. L. den 23sten Augustus ll. verstrekt;

2°. de voorsz. Vergadering te dienen van consideratie en advies nopens het verder emplot, dat van alle gewapende en geoefende manschappen in deze critieke oogenblikken zoude kunnen worden gemaakt.

Het U. B. vroeg daarop advies van den A. v. O., die den 3den October een concept-missive voor het V. L. inzond, waarin de conclusie was:

Wij herhalen het, Burgers Representanten! het smert ons soortgelijke waarheden onder U^r. oog te moeten brengen, dan, wij zijn in dit geval tot die onaangename noodzakelijkheid gebracht geworden, ten einde wel te overtuigen, hoe weinig grond er voorhanden is, om met eenig flatteus vooruitzicht tot eenig meerder gebruik der gewapende burgermacht (althans *buiten de plaats hunner woning*) te kunnen adviseeren.

(Wordt vervolgd.)

(1) Eenige berichten omtrent den veldtocht der gewapende Groningers naar Noord-Holland door een Grenadier. Te Groningen, ter boekdrukkerij van A. F. Vos, in de Geestelijke Maagdenstraat. Voor rekening van den auteur, 1799 (aanwezig in de Koninklijke Bibliotheek).

(2) Secreete notulen U. B. 5 October 1799.

HET ONTWERP EENER WET OP DE KRIJGSTUCHT.

(Vervolg en slot van N°. 12, bladz. 689 van den vorigen jaargang.)

Art. 49 O. W. Kr. houdt in:

»Begaat een dienstplichtige die niet in werkelijken dienst is, een krijgstuchtelijk vergrijp, dan zal de commandeerende officier in de maritieme directie of die van het korps, het dienstvak, de dienstafdeeling of de inrichting, waartoe die dienstplichtige behoort, aan het daarbij betrokken hoofd van het ministeriëel departement, onder overlegging van de ter beoordeeling der aanvraag noodige stukken, machtiging vragen, om hem onder de wapenen te roepen.

»Is die machtiging verleend en de dienstplichtige dientengevolge ter plaatse zijner bestemming aangekomen, dan gelden ten aanzien van de strafoplegging de gewone regelen.»

Wij hebben medegedeeld, dat, ons inziens, het O. W. Kr. de banden, die de niet in werkelijken dienst zijnde dienstplichtigen verbindt met de actief dienenden, te sterk bijtrekt; doch tevens hebben wij gaarne toegestemd, dat de groot-verlofgangers, wegens eenige *in de wet te noemen* krijgstuchtelijke vergrijpen door het militair gezag gestraft moeten kunnen worden.

Aan welke autoriteit of aan welk college zal dan echter de behandeling van het door den groot-verlofganger begane disciplinaire vergrijp opgedragen of overgelaten worden?

Volgens de Toelichting zouden daartoe in aanmerking komen:

- 1°. de militiecommissaris;
- 2°. de krijgsraad;
- 3°. de naastbij zijnde korps- of garnizoenscommandant;
- 4°. de korpscommandant van den overtreder.

Het is onbetwistbaar, dat aan de in art. 49 O. W. Kr. voorgestelde regeling niet gering te schatten voordeelen zijn verbonden. Bij den verlofganger toch, zal, bij de gekozen oplossing der moeilijkheid, het besef van solidariteit met het korps levendig gehouden worden; bovendien, en dit mag vooral niet over het hoofd gezien worden, is men bij het korps geheel en al bekend met de antecedenten van den verdachte.

Het art. 49 O. W. Kr. heeft evenwel ook donkere schaduwzijden. De Toelichting zegt: »Het grootste bezwaar dat tegen deze regeling kan worden aangevoerd, is wel, dat de verlofganger somtijds op grooten afstand van zijne standplaats woont. Dit bezwaar is echter tegenwoordig tot een minimum teruggebracht, nu de dienstplichtigen in den regel worden ingedeeld bij de nabij hunne woonplaatsen gelegen garnizoenen.» Het door de ontwerpers aangehaalde bezwaar werpt ons inziens veel gewicht in de schaal. De uitdrukking *in den regel* is minder juist, beter ware *zoo mogelijk*. Daarbij komt, en vooral bij langeren dienstplicht zal zich dit nadeel doen gevoelen, dat vele dienstplichtigen van woonplaats veranderen.

En hoeveel tijd zal er verlopen tusschen het oogenblik van wegzending en dat van terugontvangst der machtiging? Die machtiging moet voorts vergezeld gaan van de »ter beoordeeling der aanvraag noodige stukken.» Die stukken zullen o. a. een verhaal van het gebeurde moeten behelzen; maar hoe is het mogelijk, uitzonderingsgevallen daargelaten, het voorgeschiedene in het ware daglicht te plaatsen, wanneer men den verdachte niet heeft kunnen ondervragen? Het onderzoek moet aan de buitengewone oproeping, welke *feitelijk* reeds eene ernstige straf voor den verdachte is, voorafgaan; de commandeerende officier heeft echter het recht niet een dienstplichtige bij zich te ontbieden en aan een verhoor te onderwerpen (1); en een degelijk onderzoek, dat de bouwstoffen levert voor de door den Minister te nemen beslissing, kan mitsdien niet plaats hebben (2).

Wij zouden de voorkeur geven aan eene regeling, waarbij aan de militiecommissarissen het disciplinair gezag over de verlofgangers werd opgedragen, en wel omdat deze officieren toch eenmaal het toezicht uitoefenen op de naleving der administratieve bepalingen door de verlofgangers, en de taak der korpscommandanten, zoo dit te mijden is, niet verzwaaard moet worden.

De regeling zou bijv. op de volgende grondslagen kunnen rusten:

1°. De militiecommissaris heeft het recht de verlofgangers, die zich binnen de grenzen van zijn district bevinden, bij zich te ontbieden en aan een verhoor te onderwerpen. Indien zij niet verschijnen of het verhoor bemoeilijken, worden zij door den militiecommissaris voor den tijd van ten hoogste een maand onder de wapens geroepen. Het onderzoek geschiedt dan verder bij het korp.

2°. Indien het den militiecommissaris blijkt, dat een verlofganger zich schuldig heeft gemaakt aan een der voor hem bestaande disciplinaire ver-

(1) Den verlofgangers in dergelijke gevallen *steeds* voorloopig arrest aan te zeggen, zou in strijd zijn met art. 46 O. W. Kr. (zie bladz. 683 van den vorigen jaargang).

(2) Wij wijzen er op, dat indien het de bedoeling ware van art. 45 W. v. S., 3°, tweede gedeelte, j°. art. 74 O. W. Kr. (zie bladz. 684 en 685 van den vorigen jaargang) vast te stellen, dat de verlofganger, die zich schuldig maakt aan eenig in de bepaling van art. 2, N°. 1 of 2, O. W. Kr. vallend krijgstuuchtelijk vergrijp, van af dat oogenblik *geheel en al* gelijk staat met den militair, de aanvraag der in art. 49 O. W. Kr. bedoelde machtiging achterwege kon blijven.

grijpen, zal hij hem eene krijgstuuchtelijke straf opleggen en voor den duur dier straf onder de wapens roepen (1).

Teneinde de bepaling der straf mogelijk te maken, zullen bij de korpsen de straffen in de zakboekjes opgeteekend worden. Den verlofganger mogen door den militiecommissaris alleen berisping, arreststraffen of verlaging opgelegd worden; tot het ondergaan eener berisping of verlaging wordt hij niet onder de wapens geroepen. Van de opgelegde straf wordt kennis gegeven aan den korpscommandant van den gestrafte.

De verlofganger zal de straf in het meest nabij zijne woonplaats gelegen garnizoen ondergaan.

3°. De militiecommissaris ontvangt mededeeling van de vonnissen, waartoe verlofgangers door den burgerrechter mochten veroordeeld zijn.

4°. Indien een verlofganger zich mocht schuldig maken aan liederlijke gedragingen, zal het hoofd der gemeentelijke politie daarvan mededeeling doen aan den militiecommissaris.

Naar aanleiding van de mededeelingen, bedoeld in 3°. en 4°, zal de militiecommissaris den verlofganger kunnen verlagen of zijne weggaging aan den Minister mogen voordragen (2).

Het ontsnapt onze aandacht niet, dat aan de door ons voorgestelde regeling bezwaren kleven (3); ook geven wij gaarne toe dat het zeer gemakkelijk is »algemeene grondslagen» vast te stellen, en dan aan anderen maar de taak over te laten, de gewilde bepalingen in goeden vorm te gieten en alles tot in details behoorlijk voor te schrijven. Intusschen meenen wij dat de bezwaren, aan ons voorstel verbonden, zeer zeker niet onoverkomelijk zijn; de hoofdvraag is, of men er toe besluiten kan, den militiecommissarissen een groote macht toe te kennen.

§ V. SAMENLOOP VAN STRAFBAAR FEIT EN KRIJGSTUUCHTELIJK VERGRIJP.

(Artt. 62—64.)

Gaan wij na, wat het ontwerp voorschrijft bij samenloop van krijgstuuchtelijke vergrijpen onderling en bij dien tusschen strafbare feiten en disciplinaire overtredingen. Wij stellen daarbij voorop, dat de ontwerpers bij het samenstellen van de hier te bespreken artikelen, zooveel doenlijk vastgehouden hebben aan het beginsel: scheiding van de rechterlijke en disciplinaire macht.

Indien de militair schuldig is aan eenige vergrijpen tegen de krijgstuuch

(1) Zie tevens art. 27 O. W. Kr. bladz. 689 (noot 2) van den vorigen jaargang.

(2) De weggaging kan alleen voorgedragen worden na veroordeeling tot gevangenisstraf zonder ontzetting van het in art. 28 N°. 2 van het Wetboek van Strafrecht vermelde recht.

(3) Bijv. de betrekking van militiecommissaris zal door *actief* dienende officieren vervuld moeten worden, welke voor hun dienst verantwoordelijk zullen wezen aan de bevelhebbers in de afdeelingen.

(één- of meerdaadsche samenloop), zoo wordt hem, zooals bekend is, slechts ééne hoofdstraf opgelegd (Art. 39, O. W. Kr., § IV.)

De militaire rechter van oordeel zijnde, dat een aan zijn onderzoek onderworpen feit krijgstuuchtelijk gestraft moet worden, verwijst de zaak ter verdere behandeling naar den tot straffen bevoegden commandeerenden officier. (Art. 61, § IV.) Voorts herinneren wij er aan, dat het recht tot strafvordering niet vervalt door toepassing van krijgstuuchtelijke straf. (Art. 60, § IV.)

Wanneer een militair voor den gewonen rechter moet terechtstaan of gestaan heeft, wegens het begaan van een strafbaar feit van het gemeene recht, en dat commune delict tevens eene schending der tucht in zich bevat (ééndaadsche samenloop), zal de militaire autoriteit bevoegd wezen boven de opgelegde straf van het Wetboek van Strafrecht nog eene krijgstuuchtelijke correctie toe te passen. Bij ééndaadsche samenloop van een commun delict, dat door den krijgsraad of het Hoog Militair Gerechtshof berecht is of moet worden, en een disciplinair vergriep, zal voor het laatste door de militaire autoriteit daarentegen geene krijgstuuchtelijke straf opgelegd mogen worden. Het een en ander vindt zijne nadere toelichting in het medegedeelde op bladz. 636 van den vorigen jaargang.

Bij meerdaadsche samenloop tusschen strafbaar feit (commun of militair delict), waarvan de kennisname behoort tot de bevoegdheid van den krijgsraad of het Hoog Militair Gerechtshof, en disciplinair vergriep, zal de militaire rechter, indien tusschen de begane feiten samenhang of verband bestaat, bij de bepaling der straf het disciplinair vergriep in aanmerking nemen (1); wordt de verdachte vrijgesproken van het hem ten laste gelegde delict, dan zal de militaire rechter de afdoening van het overblijvend disciplinair vergriep aan den bevoegden meerdere (zie art. 61 O. W. Kr.) overlaten. Indien geen samenhang of verband aanwezig is tusschen het delict en het krijgstuuchtelijke vergriep, zal het laatste door den bevoegden meerdere gestraft worden; of de disciplinaire straf vóór de behandeling van de ter kennisneming van den militairen rechter staande zaak of daarna opgelegd wordt, zal van omstandigheden, o. a. van de soort van toegepaste disciplinaire correctie, afhangen.

§ VI. BEKLAG OVER OPGELEGDE KRIJGSTUUCHTELIJKE STRAF.

(Artt. 65—70.)

Dat de geheele wet op de Rechtspleging bij de Landmacht dringend herziening behoeft, is een feit, dat door niemand ontkend zal worden en geen nader betoog vereischt. Evenmin behoeft het toelichting dat de artt. 15—18,

(1) Let wel; de militaire rechter mag geen krijgstuuchtelijke straf opleggen.

Indien het Hoog Militair Gerechtshof een beklag ongegrond bevindt, en dat college (art. 70 O. W. Kr. zegt: de *rechter*) tevens oordeelt, dat de klager aan den eertied dien de mindere den meerdere verschuldigd is, bij het doen van het beklag heeft te kort gedaan, wie zal dan de disciplinaire straf bepalen?

handelende over de reclame, zeker tot de meest onvolledige en duistere artikelen dier wet behooren; zij, die daarvan nog niet geheel en al overtuigd mochten zijn, raden wij ten sterkte de lezing van »Een kijkje in de Nederlandsche Militaire Rechtspleging» door VAN TUERENHOUT en »Artikel 15—18 van de Rechtspleging bij de Landmacht» door G. J. W. KOOLEMANS BEIJNEN.

De verklaring moet ons van het hart, dat wij het geheel en al eens zijn met hen, die beweren, dat de wijze waarop door het Hoog Militair Gerechtshof en de krijgsraden in reclame-zaken geprocedeerd wordt, in strijd is met eene gezonde uitlegging van de artt. 15—18. Wanneer toch tegenwoordig een militair eene klacht, naar aanleiding van eene opgelegde straf, indient, wordt door den rechter die klacht als uitgangspunt aangenomen en de meerdere wordt de beklagde. Dat men den strafoplegger als beklagde beschouwt, is ongerijmd, strekt ten nadeele der tucht, en, last not least, is niet overeenkomstig den geest der wet; dat de klacht *tegen den meerdere* tot uitgangspunt dient, is lijnrecht in strijd met het art. 15, dat een onderzoek van de *zaak* door den krijgsraad wil.

De Kapitein G. J. W. KOOLEMANS BEIJNEN heeft in zijn hierboven aangehaald opstel op tot nu toe onweerlegde gronden aangetoond, dat de strafoplegger, en zóó uitgelegd zijn de artt. 15—18 der wet op de Rechtspleging werkelijk zoo slecht nog niet, in de zaak *getuige* en niet *beklaagde* is, en hij mitsdien onder eed gehoord moet worden. In Indië huldigt het Hoog Militair Gerechtshof reeds lang die opvatting; BARRÉ zegt in zijn gunstig beoordeeld werk »Het Militair Strafrecht in Nederlandsch-Indië (1891)»:

»De klachten, door een gearresteerde of een gestrafte ingebracht, kunnen geenszins worden beschouwd, als klachten tegen *personen*, d. i. tegen den arrest- of strafoplegger; art. 15 kent alleen het recht toe, om de *zaak*, d. i. de daad of overtreding, waarvoor arrest of straf is opgelegd, te doen onderzoeken.

»De arrest- of strafoplegger is dus geen beklagde, maar slechts een *getuige*, die bij het onderzoek de verlangde inlichtingen in de zaak moet verstrekken.

»De klager is en blijft *beschuldigde* van de daad of de overtreding, waarvoor hij gearresteerd of gestraft is geworden, en zijne klacht heeft ten doel, om door eene hoogere autoriteit de al of niet gegrondheid der beschuldiging te doen onderzoeken.»

Uit het voorgaande vloeit voort, dat in Indië het H. M. G. optreedt, indien de klager hoofdofficier is, terwijl hier te lande de militair voor dat hooge college terechtstaat, wanneer hij zich beklagt over eene straf door een hoofdofficier opgelegd.

De artt. 15—18 der wet op de Rechtspleging mogen zeer onduidelijk zijn, de wijze waarop de militaire rechterlijke macht eene klacht behandelt, moge velen ongewenscht en strijdig met de wet voorkomen, toch zouden wij de bestaande bepalingen en de thans gevolgde procedure in reclame-zaken verkiezen boven de in § VI voorgestelde regeling van dit onderwerp.

Door de artt. 65—70 O. W. Kr. worden wel is waar ettelijke gebreken van den tegenwoordigen toestand opgeheven; zoo bijv. vervalt de verplichting van den reclamant om zich in arrest te begeven (1); met de ontworpen regeling der eigenlijke beklag-procedure kunnen wij ons echter niet vereenigen.

Het O. W. Kr. schrijft voor, dat de gestrafte bevoegd is zijn beklag te doen bij den tot straffen bevoegden meerdere, die het naast boven den strafoplegger gesteld is; wordt het beklag door dien meerdere geheel of gedeeltelijk ongegrond bevonden, dan kan de klager de eindbeslissing van het Hoog Militair Gerechtshof inroepen, welk rechtscollege evenwel slechts een *huis-houdelijk* onderzoek zal instellen.

Wij brengen hier in herinnering, dat thans bij een klachtproces de getuigen onder eed gehoord worden; dat de klager en de strafoplegger, ten minste wanneer deze een subaltern officier (de compagniescommandant) is, in hooger beroep kunnen komen; rechtskundige bijstand wordt toegestaan. Dat het volstrekt niet overbodig is den weg tot hooger beroep open te stellen, blijkt eenvoudig uit de omstandigheid, dat het Hoog Militair Gerechtshof menigmaal de dispositie van den krijgsraad vernietigt. Indien de zaak in eerste instantie door het Hoog Militair Gerechtshof behandeld wordt, acht men nog art. 77 der Provisioneele Instructie toepasselijk, ofschoon dat artikel alleen spreekt van definitieve sententiën in eersten aanleg gewezen.

Zijn bij de bestaande wijze van behandeling eener klacht de belangen van strafoplegger en klager, en dus ook van de tucht, niet beter gewaarborgd dan bij de voorschriften van § VI O. W. Kr.? Wij aarzelen niet deze vraag bevestigend te beantwoorden.

De voorgestelde bepalingen, aldus de ontwerpers, hebben slechts een voorloopig karakter. Daar waar die bepalingen echter, beschouwd van het standpunt van officier der landmacht, geene verbeteringen bevatten, ja, zelfs het tegendeel waar is, daar zouden wij ze gaarne uit het ontwerp gelicht zien. Bovendien, wanneer men eenmaal begint met partieele herziening der Wet op de Rechtspleging, zijn er andere onderwerpen die meer de aandacht vergen. Men beginne, zie het voorbericht eener Proeve van Wetboek van Militair Strafrecht door Mr. BEAUJON, met de invoering van mondelinge en openbare behandeling der strafzaken; het is bekend, dat in België, waar men in 1830 onze militaire strafwetten overgenomen heeft, het Voorloopig Bewind reeds op den 9den November van dat jaar bij decreet »openbaarheid der zittingen, mondeling verhoor en verdediging» ordonneerde.

Welke overweging heeft hoofdzakelijk geleid tot het in het leven roepen van de door ons gewraakte § VI? »Dat de herhaalde bemoeiingen van de

(1) De termijn van art. 66 O. W. Kr. achten wij te kort.

Het zal kunnen voorkomen, dat een soldaat, die in de cel opgesloten is, alvorens te beslissen of hij al dan niet reclameeren wil, moet weten of bijv. de persoon A eene bepaalde verklaring zou kunnen afleggen. Moet hij echter bijv. vier dagen in de cel doorbrengen, zoo is bij zijn ontslag de beklagtermijn reeds voorbij; wij vinden dat niet billijk.

militair-rechterlijke macht met de disciplinaire aangelegenheden, die uit den aard der zaak niet tot hare competentie behooren, afkeuring verdient." (Verslag bladz. 131.)

Over het onloochenbaar verband, dat tusschen het *militair* disciplinair- en strafrecht bestaat, is op bladz. 289—292 van *De Militaire Spectator*, jaargang 1890, het een en ander medegedeeld. De hoogleeraar VAN DER HOEVEN heeft erkend, dat de nauwe verwantschap tusschen disciplinaire vergrijpen en strafbare feiten het hem onmogelijk gemaakt heeft zijn stelsel van afscheiding geheel consequent door te voeren. Op bladz. 4 en 5 van het Verslag der Commissie, benoemd door de Ministers van Justitie, van Marine en van Oorlog om de ontwerpen van een Wetboek van Militair Strafrecht en daarmede samenhangende wetten uit een militair oogpunt te onderzoeken, lezen wij:

»Intusschen had de bewerking van het Ontwerp-Wet op de Krijgstucht hem (den Hoogleeraar VAN DER HOEVEN) doen zien, dat op het beginsel van de algeheele afscheiding van straf- en disciplinair recht in de militaire strafwetgeving, zooals dit in de memorie van toelichting is aangegeven, meermalen inbreuk moet worden gemaakt. Het ontwerp van wet tot invoering van het Militair Strafwetboek (artt. 8 en 9 (1)) geeft reeds den militairen commandant het recht, in minder ernstige gevallen, sommige in het Ontwerp-Wetboek van Militair Strafrecht strafbaar gestelde misdrijven disciplinair af te doen. Ditzelfde zal ook moeten gelden ten aanzien van sommige misdrijven en overtredingen van het gemeene recht; terwijl omgekeerd in enkele gevallen, bijv. bij reclame, samenloop, enz. de militaire *rechter* (wij cursiveeren) bevoegd moet worden verklaard, kennis te nemen van krijgstuchtelijke overtredingen.»

Waarom is aan deze belofte niet voldaan? Bij handhaving der § VI treedt het Hoog Militair Gerechtshof niet op als rechter; de getuigen worden niet onder eed gehoord, en daarmede wordt een krachtig middel tot opsporing der waarheid ontnomen.

De ontwerpers, op de gebreken van de ten onzent bestaande voorschriften wijzende, zeggen: »de aanwijzing van den krijgsraad tot het onderzoeken van reclame-zaken heeft het met alle militaire begrippen strijdig gevolg dat de mindere geroepen wordt om uitspraak te doen over de wijze waarop zijn superieur gebruik heeft gemaakt van de hem toekomende bevoegdheid.» In de eerste plaats merken wij op, dat, volgens de vigeerende bepalingen, de krijgsraad te beslissen heeft over het al of niet bewezene der daadzaak, over de al of niet juiste qualificatie van het feit, over de vraag of de straf al dan niet geëvenredigd is aan de zwaarte van het vergrijp, en dat hij, in engeren zin, niet geroepen is om uitspraak te doen over de wijze, waarop de superieur van zijne bevoegdheid gebruik heeft gemaakt. Indien uit de opgezonden stukken blijkt, dat de superieur een laakbare handeling gepleegd

(1) Deze artikelen zijn overgebracht naar het Ontwerp-Wet op de Krijgstucht.

heeft, dat hij bijv. op losse gronden gestraft heeft, zal hem door den korpscommandant, of anderen meerdere, ingevolge art. 9 van het Reglement van Krijgstucht eene correctie opgelegd worden, of hij zal zijn ontslag krijgen ingevolge art. 27 der wet van 28 Augustus 1851 (*Staatsbl.* N°. 128). Art. 18 der wet op de Rechtspleging geeft den krijgsraad alleen het recht om den reclamant te straffen.

Bovendien moet men niet vergeten, dat, indien de krijgsraad de klacht geheel of gedeeltelijk juist heeft bevonden, men meestal te doen heeft, òf met eene zaak van twijfelachtigen aard, of met de veel voorkomende omstandigheid, dat de getuigen, onder eed gehoord, hunne vroegere verklaringen herroepen of wijzigen; slechts zelden kan de superieur van bepaalde willekeur of iets dergelijks beschuldigd worden.

In de tweede plaats zij in het midden gebracht, dat tegenwoordig de krijgsraad saamgesteld wordt uit officieren hooger in rang of ouder in ancienniteit dan de strafoplegger. Wij zouden er geen bezwaar in zien, aangezien het werkelijk eene enkele maal moeilijk kan wezen een oordeel over de zaak uit te spreken zonder den superieur zijdelings te raken, om, als men in de toekomst den strafoplegger als getuige wilde beschouwen, de krijgsraad evenzeer uit hooger en in rang of ouderen te doen bestaan.

Wij meenen, voor het oogenblik eene voorloopige regeling der reclame-procedure als noodzakelijk aannemende, dat de ontwerpers wel degelijk verplicht zijn rekening te houden met het erkende feit, dat tusschen het disciplinair en het strafrecht geene scherpe grens te trekken is.

De tot straffen bevoegde superieur is in ons oog de lagere rechter, die, na summier onderzoek, strafreden en correctie bepaalt. De gestrafte, die zich te zwaar of onschuldig gestraft acht, moet het onafwijsbaar recht bezitten de zaak bij een hooger en rechter, die meer waarborgen voor goed recht geeft, den krijgsraad of het Hoog Militair Gerechtshof, aanhangig te maken; die beide colleges zullen niet optreden als disciplinaire autoriteiten maar als rechtbanken.

De artt. 15—18 der wet op de Rechtspleging zijn bijna woordelijk overgenomen uit de Derde Afdeeling, Eerste Capittel (Rechtspleging in het algemeen) van het Reglement van Krijgstucht of Crimineel Wetboek voor de militie van den Staat (1799). Wij kunnen niet nalaten de toelichting op de bedoelde derde afdeeling te laten volgen, aangezien zij onze opvatting omtrent de hier behandelde quaestie volkomen weergeeft.

Op bladz. 854 van het Dagverhaal der Handelingen van het Vertegenwoordigend Lichaam des Bataafschen volks vinden wij aangeteekend:

»Ieder, die niet geheel vreemd is in het geen het krijgswezen betreft, gevoelt, dat het ongerijmd zijn zoude voor misdaden tegen de krijgstucht Garnizoens-krijgsraden bijeen te roepen. Ieder gevoelt, dat het eenen hooger en officier moet vrij staan, om voldoende redenen, den geenen die onder hem gesteld is, arrest aan te zeggen, en dat de commandeerende officier het

recht moet hebben, straffen wegens misdaden tegen de krijgstucht op te leggen; maar tevens is zorg gedragen, dat geen billijke klachten zouden worden afgewezen en geen krijgsraad geweigerd, en dat dus niemand zijne macht zoude kunnen misbruiken."

Het is een noodzakelijke eisch der militaire samenleving, dat de meerdere eene ruime bevoegdheid tot straffen bezit, en, na summier onderzoek, betrekkelijk zware straffen kan opleggen; daarnaast moet den mindere steeds de weg open staan, om, in hooger beroep, zijne zaak bij den rechter, niet bij eene disciplinaire autoriteit, aanhangig te maken.

Terwijl het ontwerp-legerwet van den Minister BERGANSIUS bij de Tweede Kamer der Staten-Generaal in behandeling was, heeft men herhaalde malen de uitbreiding der armee en de invoering van den persoonlijken dienst met het argument bestreden: »door de vigeerende wetten wordt de rechtszekerheid van den soldaat niet voldoende gewaarborgd." Waarom wij het bezigen van dat argument, waarbij men zich bovendien aan schromelijke overdrijving en scheeve voorstelling van den bestaanden toestand schuldig maakte, in het algemeen niet konden billijken, hebben wij aangegeven op bladz. 720 van *De Militaire Spectator*, 1890. Mocht eenmaal, hetgeen wij niet hopen, § VI O. W. Kr. kracht van wet verkrijgen, zoo zou in ons oog de rechtspositie van den soldaat in reclame-zaken ongetwijfeld verzwakt worden, en daarmede den bestrijders eener legerversterking een door hun wellicht niet versmaad wapen in de handen gegeven worden.

Het O. W. Kr. bevat geene bepalingen nopens de wijze, waarop klachten over onredelijke bevelen, vernederende bejegening enz., ingebracht en behandeld moeten worden. De vraag mag geopperd worden of het stilzwijgen van het ontwerp hieromtrent goedgekeurd kan worden.

Met vrijmoedigheid hebben wij hier en daar omtrent meer of minder belangrijke punten onze meening ten beste gegeven. Wij drukken den wensch uit, dat betwistbare bepalingen van het zoo welkome O. W. Kr. het onderwerp eener nadere bespreking mogen uitmaken. Zullen de ontwerpers niet de eersten zijn om de juistheid te erkennen van het spreekwoord: »Door de wrijving der meeningen ontstaat de waarheid?"

De ontwerpers hebben een moeilijken arbeid volbracht, en mogen aanspraak maken op onze groote dankbaarheid. Mogen zij, tot heil van het leger, binnen een niet te lang tijdsverloop de voldoening genieten, het tot wet verheven O. W. Kr., naar wij hopen in een enkel opzicht gewijzigd, in werking te zien komen!

Aan de ouderen, aan hen, die dagelijks een onderzoek naar de beteekenis van disciplinaire vergrijpen moeten instellen, die dagelijks verplicht zijn straffen op te leggen, die door jarenlange practijk volmaakt bekend zijn met de leemten en gebreken van het vigeerend Reglement van krijgstucht, volkomen

op de hoogte zijn van de eischen, die de gewilde krachtige handhaving der discipline aan eene nieuwe wet stelt, aan die *meer*, en in alle opzichten, bevoegde beoordeelaars staan wij omtrent dit hooggewichtige onderwerp gaarne het woord af.

Eene wet op de krijgstucht vormt de basis der discipline, en het O. W. Kr. vergt alzoo gebiedend ons aller levendige belangstelling.

P. P. C. COLLETTE.

TACTISCHE BESCHOUWINGEN OVER DE REGLEMENTEN EN VOORSCHRIFTEN DER NEDERLANDSCHE INFANTERIE.

Meer dan twee jaren zijn verstreken sedert de commissie, waaraan de herziening van onze reglementen en voorschriften — eerst met een beperkte, later, onder den drang van bijzondere invloeden, met een meer uitgebreide volmacht — opgedragen was, haar taak volbracht en de vruchten van haren arbeid het licht deed zien. In dit tijdsverloop, dat ruimschoots de gelegenheid bood de beginselen, waarop de niet onbelangrijke wijzigingen berusten, theoretisch te beoordeelen en aan de practijk te toetsen, zagen wij, en met ons het meerendeel van de subalterne officieren der infanterie, met verlangen doch te vergeefs een openlijke bespreking en een zaakkundige voorlichting met betrekking tot deze nieuwe reglementen en voorschriften van bevoegde zijde te gemoet, die ons inziens in verband met de groote verbeteringen en aanzienlijke veranderingen, welke daarin ontegenzeggelijk aangebracht zijn, niet hadden mogen ontbreken, wilde men de doode letter dezer vormen en regels met den zoo noodigen tactischen geest bezielen.

Dat geen der leden van de commissie zich daartoe geroepen gevoelde, is begrijpelijk; zij toch konden slechts hun eigen zaak bepleiten. Dat de belangrijke schrede in de goede richting, welke op den weg der tactische ontwikkeling van ons voetvolk was gedaan, evenwel stilzwijgend voorbijgegaan en onopgemerkt voorbijgezien is, dat ook uit ons midden zich geen enkele stem, zij het ook niet van algeheele instemming dan toch van belangstellende waardeering, verhief, heeft ons pijnlijk getroffen en wel te meer omdat ons officierskorps bekwame en degelijke mannen tevens te over telt, aan wier handen juist deze taak beter dan aan enig ander toevertrouwd ware geweest en wien de voortschrijdende ontwikkeling van ons wapen te zeer ter harte gaat, dan dat hun stilzwijgen aan onverschilligheid, gemis aan belangstelling of gebrek aan intellectueel vermogen zou mogen worden toegeschreven.

Welke andere redenen hen bewogen kunnen hebben in dezen hun licht onder de korenmaat te doen schijnen, is ons onbekend gebleven, maar zeer zeker kan daartoe de eigenaardige wijze bijgedragen hebben, waarop reglementswijzigingen te onzent in het leven geroepen worden.

Over de samenstelling der commissie willen wij niet oordeelen, alhoewel het ook nu weder onze bevreemding gewekt heeft, daarin geen enkelen van die officieren aan te treffen, die uit den aard van hunne betrekking, als

leeraar in de tactiek aan een der hoogere of lagere inrichtingen van militair onderwijs, geacht moeten worden de zuiver wetenschappelijke zoowel als de praktische zijde van dit vraagstuk volkomen meester te zijn.

Over de opdracht, welke haar is verstrekt, kunnen wij evenwel het stilzwijgen niet bewaren. Acht men het toch elders doorgaans noodzakelijk eerst een ontwerp-reglement of voorschrift samen te stellen en dit aan de troepen uit te reiken om na verloop van een bepaald aangegeven tijd de beoordeeling van die zijde te vernemen en ook de militaire pers de gelegenheid te bieden haar oordeel uit te spreken, ten einde daarna tot de definitieve vaststelling over te gaan, en neemt alzoo — wat zeer juist gezien is — het geheele wapen aan deze zoo hoogst verantwoordelijke taak deel, hier betreedt men een meer eenvoudigen maar daarom nog niet beteren weg door slechts enkelen te hooren en hun werk zonder nadere overweging alle overigen ter opvolging voor te schrijven. De tegenstelling spreekt voor zichzelf. Waar men ginds in het belang van de zaak critiek uitlokt, wordt zij door de bij ons gevolgde methode zoo niet onmogelijk, dan toch zeer moeilijk gemaakt, omdat men altijd gevaar loopt de gevoeligheid van die enkelen te treffen als men in hoofdzaken met hen van meening verschilt.

Toch heeft deze overweging ons niet weerhouden aan het vleierend verzoek van de redactie van dit tijdschrift te voldoen om juist op dit voor de infanterie zoo gewichtig tijdstip de nieuwere grondslagen van hare tactische vorming te bespreken, eensdeels omdat de leden der commissie te hoog staan om niet een andere meening naast de hunne te kunnen dulden, ten andere omdat plichtsgevoel ons allen zonder onderscheid in de eerste plaats gebiedt slechts de dienaar van het algemeen belang, hier inzonderheid dat van ons wapen te zijn. Waar het dan ook pas geeft, zullen wij in de volgende bladzijden ons gevoelen met gepaste vrijmoedigheid doch ruitelijk tegenover dat der commissie stellen, in de hoop dat wederzijdsche waardeering bij verschillend inzicht niet uitgesloten zij.

Dat in het vervolg een minder overhaaste behandeling, welke overvloedig tijd tot overleg en nadenken, zoomede de gelegenheid tot wrijving van gedachten biedt, alleszins gewenscht is, wordt bewezen door de noodzakelijkheid, welke zich aldra heeft doen gevoelen om bijna alle voorschriften van wijzigingen te voorzien of opnieuw in bewerking te nemen.

Alvorens evenwel tot de behandeling van het boven aangekondigd ontwerp over te gaan, willen wij nog met een enkel woord voor de samenstelling van een gevechtsinstructie pleiten, waarop sedert meer dan vijf jaren door ons bij herhaling, alhoewel vruchteloos is aangedrongen. Wij achtten het toenmaals niet noodig dit voorstel met redenen te omkleeden, omdat wij meenden, dat de noodzakelijkheid er van zoo duidelijk in het oog moest springen, dat het »uilen naar Athene dragen" mocht heeten daaraan bijzondere zorg te besteden; sedert het tegendeel evenwel overtuigend gebleken is, zijn

wij van gedachten veranderd en bieden mitsdien de volgende beschouwingen nogmaals ter nadere overweging aan.

De onderstelling, waarvan ons voorschrift op het tirailleeren bij de ontwikkeling van de algemeene regels voor het gevecht uitgaat, namelijk dat dit op effen en open terrein en onder gewone omstandigheden plaats heeft (§ 82 en 163), zou nadere bepalingen of voorschriften onnoodig maken indien de gevechtstaak doorgaans op zoodanige wijze moest worden vervuld. Daargelaten nu, dat de aangegeven regels voor dit geval in geenen deele op volledigheid aanspraak kunnen maken, is het wel aan geen twijfel onderhevig, en ook het voorschrift geeft het in § 168 toe, dat dit zelfs niet altijd de regel zal vormen, wat meer zegt, voor de doorvoering van het beslissend gevecht zooveel mogelijk uitzondering zal behooren te wezen, zoodat op die gedeelten van het gevechtsfront, waar gedekte nadering of de ontwikkeling van een omvattend vuurfront niet wel mogelijk of uitvoerbaar zijn, het gevecht althans in den aanvang meestal een slepend karakter dragen zal.

Hoe nu onder gewijzigde omstandigheden gestreden moet worden, vindt men niet vermeld en dientengevolge kweekt ons voorschrift een eenzijdigheid en een eenvormigheid aan, welke wij onmogelijk goed kunnen keuren. Evenmin is het ons mogen gelukken daaruit de grondbeginselen te leeren kennen, die de vechtwijze der hedendaagsche infanterie beheerschen, hetgeen men tegenwoordig toch vrij algemeen en te recht als eisch stelt. Laat men dit na, dan is de vechtwijze ten spel aan de strijdvragen van den dag en vormen subjectieve opvattingen het zeer onzekere richtsnoer voor de tactische handelingen van hoogere en lagere bevelhebbers, terwijl alleen de reglementen en voorschriften den weg behooren te wijzen, die door allen zonder onderscheid bij de gevechtsvoering en dus ook bij de gevechtsopleiding gevolgd dient te worden. Is dit laatste het geval? Wij betwijfelen het, want uit ons voorschrift zou men alsdan moeten opmaken, dat met het klimmen van den graad en den rang de taak gemakkelijker wordt en in de juiste vervulling van de verplichtingen van den groepscommandant eigenlijk de hoofdvoorwaarde met betrekking tot de aanvoering — van leiding wordt slechts oppervlakkig gesproken — in het gevecht moet worden gezocht. Leest men toch achtereenvolgens met aandacht de verplichtingen van de commandanten der in sterkte opklimmende afdelingen, dan neemt de omvang en de degelijkheid, d. w. z., de zaakrijkheid van hare omschrijving af.

Waarom is dat toe te schrijven? Is dit voorschrift, behoudens de door ons gemaakte of alsnog te maken opmerkingen, niet deugdelijk? In geenen deele, wij meenen zelfs, dat als men alleen de technische zijde van de gevechtsopleiding in aanmerking neemt, ons voorschrift, na zuivering van enkele tactische onvolkomenheden, bij een eenigszins logischer indeeling en minder herhalingen — waarover later — met het beste buitenlandsche wedijveren kan, indien een gevechtsinstructie, waarvan de samenstelling

toenmaals overwogen werd, gevolgd ware. Nu overtuigend gebleken is, dat dit vooralsnog ten minste niet in de bedoeling ligt, wijzen wij nogmaals op het gemis daarvan, vertrouwend dat de behoefte daaraan, welke zoo overtuigend bij de veldmanoeuvres van het jaar 1890 gesproken heeft, dat men de troepen dit jaar te voren in kampen vereenigd heeft om in dit opzicht eenige voorbereiding te kunnen geven, eindelijk de handen aan het werk zal doen slaan. Want, hoezeer wij dien maatregel ook toejuichen, omdat onderscheidene troepenafdeelingen, die in de nabijheid van hunne garnizoensplaatsen niet over manoeuvreerterreinen (1) beschikken, daardoor in de gelegenheid worden gesteld hunne tactische opleiding te voltooien, zoo mag toch niet over het hoofd gezien worden, dat hij in zijne gevolgen slechts halve uitkomsten belooft, omdat het groote gebrek, toenmaals geconstateerd, volgens het oordeel van alleszins bevoegden niet zoo zeer de technische bedrevenheid en tactische kennis van den troep gold, dan wel die van leiding en aanvoering.

Maar waar wil dan toch ook een compagnies-, bataljons- of regimentscommandant kort en zakelijk omschreven vinden, hoe degeen, die eenig en alleen verantwoordelijk is voor de opleiding van ons voetvolk, zich de vervulling van hun taak, hier meer bepaald de vechtwijze van hun wapen denkt?

In VON SCHERFF's, BOGUSLAWSKI's, VERDY's, ARNIM's, BRONSART's of WIDDERN's studiën?

Zeker, men kan studeeren, vergelijken, ernstig overwegen en zich ten slotte een overtuiging vormen, maar wie vindt daartoe altijd de middelen en de gelegenheid, en al vond men die overal en altijd, wie waarborgt ons dan, dat uit dat subjectieve onderzoek niet de scherpste tegenstellingen te voorschijn zullen treden, nog daargelaten of de uitkomsten daarvan bij allen een voldoende graad van bekwaamheid zouden opleveren? Doch al ware dit het geval, dan nog leert ons de krijgsgeschiedenis, dat zelfs bij het tactisch uitstekendst ontwikkeld officierskorps te dien opzichte treurige ervaringen werden opgedaan. Zegt niet VON LETTOW VORBECK in zijn gevechtstheorie, welke allerwege in Duitschland bij de vorming tot officier gevolgd wordt, »de willekeur waarmede compagnieën en bataljons in den laatst door ons gevoerden oorlog op het gevechtveld hun eigen weg gingen, moet in de toekomst met gestrengheid beteugeld worden.» Schrijft niet de Felddienst-Ordnung: »Ein Jeder — der höchste Führer wie der jüngste Soldat — muss sich stets bewusst sein, dass Unterlassen und Versäumniss ihn schwerer belasten, als ein Fehlgreifen in der Wahl der Mittel,» en beveelt het Deutsche exercitie-reglement in het voorwoord niet aan: »Im Uebrigen ist jede missverständliche Auffassung des II. Theils (Das Gefecht) in behrender Form zu berichtigen.»

(1) Wij bezigen dit woord met voordacht om elke gedachte aan het exercitieveld, waar alleen de vorm tot zijn recht komt, uit te sluiten, daar dit voor de eigenlijke gevechtsopleiding slechts geringe waarde kan hebben.

Deze laatste aanmaningen getuigen van zelfkennis en van menschenkennis. Niet allen zijn uit hetzelfde hout gesneden. Zoovele aanvoerders in elken rang, zoovele schakeeringen in hunne verstandelijke ontwikkeling en tactische begaafdheden, zoovele verschillende opvattingen van hunne taak en als gevolg daarvan een onzekere, weinig beginselvaste vechtwijze, indien van hoogerhand te dien opzichte geen voorzieningen getroffen worden.

Daarom onze herhaalde vraag naar eene gevechtsinstructie.

Op elken hoogere in rang rust, en zeer te recht, de verplichting de onder zijne bevelen geplaatste officieren tactisch te ontwikkelen. Hoe is het daarmede evenwel bij ons gesteld, waar men aangaande de regels en beginselen, volgens welke dit geschieden moet, zoo goed als geheel in den blinde tast, al bepaalt het voorschrift tot het houden van veldmanoeuvres in § 5, dat »troepenmanoeuvres kunnen worden aangewend om een aanvoerder de gelegenheid te geven de onder zijne bevelen gestelde troepen *in een bepaalde tactische richting* (1) te oefenen" en § 6, dat »kadermanoeuvres, onder persoonlijke leiding van den commandant van eenig troependeel gehouden, dienen om onder-commandanten practisch te vormen op eene wijze (?), welke te velde *eenheid van opvatting en uitvoering van gegeven bevelen waarborgt* (1)?"

Het antwoord, dat wij na rijpe overweging en ervaring ook van anderen op deze vraag verkregen, luidt met beslistheid: De meest mogelijke verscheidenheid in opvatting en inzicht!

De een legt den nadruk op een vroegtijdige ontwikkeling, de ander blijft zoolang mogelijk in de marschformatie.

Deze ontwerpt zijn gevechtsplan vóór de inleiding en wijst een hoofdaanvalspunt aan, waarvan hij zichzelf nog niet bewust kan zijn, eenig en alleen omdat het voorschrift dit in § 106 aangeeft; gene bepaalt alleen de aanvalsrichting en de aanvankelijk in het gevecht te brengen afdeelingen, aangezien hij nog weinig van den vijand weet — wat in de toekomst met het rookzwakke kruit zeker meer dan tot nu het geval zal zijn — en hoopt door het inleidend gevecht dezer troepen dienaangaande eenige inlichtingen te zullen verkrijgen.

Sommigen passen het vuur op groote en middelbare afstanden toe, waar anderen dit eerst op of nabij de uiterste grens der kleine afstanden willen openen.

Velen ontwikkelen aldra de helft, een niet minder groot aantal altijd slechts het een vierde gedeelte hunner afdeeling, zonder hierbij van een uitsluitend tactischen grondslag uit te gaan.

De een wil in alle gevallen een dichte tirailleurlinie, de ander vangt altijd met een zwak bezette aan, beiden zijn gevangen door beginselen, die lijnrecht met elkaar in strijd zijn, te weten: overmachtige vuurwerking en spaarzaam verbruik der gevechtskracht, beginselen, die dus alleen in bijzondere gevallen toegepast moeten worden.

(1) Wij cursiveeren.

Deze hecht onder alle omstandigheden de grootste waarde aan een degelijke voorbereiding door vuur en weinig of niet aan den bajonetaanval — die door sommigen zelfs niet eens meer noodzakelijk wordt geacht — terwijl gene wederom het vuur van ondergeschikt belang acht en meent den tegenstander uit zijn stelling te kunnen loopen; beiden zondigen door eenzijdigheid. Hecht de eerste een in vele gevallen overdreven waarde aan het vuur, waardoor de offensieve geest en het initiatief onderdrukt worden, de ander toont geringschatting voor het ballistisch vermogen van de tegenwoordige vuurwapenen en de schietvaardigheid van den man en loopt daardoor gevaar de gevechtskracht van zijne afdeeling aan totale vernietiging prijs te geven, voor en aler er van een stormaanval sprake kan zijn.

De een gebruikt in het beslissend vuurgevecht hoofdzakelijk salvo's, hetgeen in tijd van vrede geen noemenswaardige moeilijkheden oplevert, omdat bij de beperkte hoeveelheid munitie van een eigenlijk gezegd vuurgevecht en een behoorlijke vuurleiding moeilijk quaestie kan zijn, er geen verliezen geleden worden, de aanvoerders die de commando's moeten doen in leven blijven en hun stem niet door het oorverdoovend gedruis van het werkelijk gevecht overstemd wordt, zenuwoverspanning bij den enkelen man een onbekende factor is, vermenging van onderdeelen niet of slechts in zeer geringe mate plaats vindt en bijgevolg het verband niet verbroken wordt. De ander, die dit alles wel in rekening brengt, bezigt uitsluitend tirailleurvuur en ziet bijgevolg de waarde van het salvovuur voor bepaalde gevechtmomenten geheel over het hoofd.

Deze verdeelt zijn vuur over het geheele front en vuurt op de doelen, die recht tegenover zijne afdeeling gelegen zijn, gene concentreert zijn vuur op bepaalde punten, waar hij zich een overmachtige werking belooft.

Niet weinigen laten opspringende soutiens of aansnellende ondersteuningën onder vuur nemen, terwijl anderen alleen de vijandelijke tirailleurlinie, als het meest gevaarlijke, dus tactisch gewichtigste gevechts-echelon tot doel kiezen en met de rasante banen der hedendaagsche geweren van de gevechtsspreiding voldoende treffers in de genoemde afdeelingen verwachten. Beiden beroepen zich op § 96, punt 4; de eerstgenoemden nog bovendien op de tactisch onjuiste bepalingen van de 1ste alinea van bladz. 51, die wederom min of meer in strijd is met de laatste zinsnede van de 3de alinea, bladz. 50.

Cavalerie-aanvallen worden met een ongewettigde geringschatting bejegend.

Aan gevechtsbeveiliging wordt door de vrijheid, welke de 8ste alinea van § 106 laat, gewoonlijk niet gedacht, de liggende houding in het vuurgevecht bij uitzondering toegepast, gevechtdiscipline niet of kwalijk begrepen.

De een gaat sprongsgewijze tot 150 M. van den vijand voorwaarts en opent daar, verleid door de onjuiste redactie van de 18de alinea van § 106, onder alle omstandigheden het repeteervuur, ook zelfs als de vijand weifelt of zijne stelling ontruimt, de ander acht de nadering tot zoo nabij niet

noodig en in strijd met de werkelijkheid en begint den aanloop reeds op 300 à 250 M., gebruik makende van een tactisch gunstig moment, zelfs zonder het repeteervuur aan te wenden, doch haalt zich daardoor somtijds een geduchte terechtwijzing op den hals, omdat de bepaling van het oogeblik waarop de storm ondernomen wordt, volgens het voorschrift, niet tot zijne bevoegdheid maar tot die van zijn onmiddellijken chef behoort, en het repeteervuur verplichtend is gesteld.

Sommigen willen van vuur gedurende de beweging niets weten en gronden zich daarbij op den inhoud van § 25, § 96, punt 3 en § 109, punt 5, terwijl anderen, die zich afgevraagd hebben hoe een gevecht afgebroken en de terugtocht beschermd moet worden, er onder die omstandigheden wel gebruik van maken, alhoewel het voorschrift daarvan met geen enkel woord melding maakt.

Houdt de een steeds een vierde gedeelte als reserve achter, ook al zou hij daarmee de beslissing te zijnen gunste kunnen doen uitvallen, de ander werpt haar ontijdig in het gevecht; beiden bereiken hun doel niet of slechts ten halve zonder dat men hen verwijten kan tegen de bepalingen te hebben gehandeld. Een krachtige vervolging of een energieke tegenaanval ziet men zelden.

Deze verschillen in zienswijze zouden, evenals de opgesomde nalatigheden, nog met een veel grooter aantal kunnen worden vermeerderd, vooral waar het de ontwikkeling tot en de leiding in het gevecht (1) geldt van troepenafdeelingen sterker dan een bataljon, doch zij zijn waarschijnlijk reeds voldoende om te beseffen, dat als een dezer aanvoerders door verplaatsing, bevordering, of welke andere reden ook zijn commando aan een ander overgeeft, het meer dan waarschijnlijk is, dat bij de voortgezette opleiding en ontwikkeling door dezen zich wrijvingen van allerlei aard zullen voordoen, die het vertrouwen moeten schokken en meermalen oorzaak zijn, dat de tactische zin bij de subalterne officieren, het kader en de minderen verloren gaat en de gevechtsleer als een quaestie van opvatting, van gezond verstand aangezien, of met nog minder heusche bewoordingen betiteld wordt. Dit euvel neemt bij mobilisatie in afmetingen toe, als tal van hoogere en lagere officieren hunne afdeelingen aan jongeren zullen moeten afstaan, omdat de overgang van vredes- op oorlogsvoet hen in andere betrekkingen roept.

Het grootste bezwaar achten wij evenwel het gemis aan eenheid van inzicht aangaande punten, waarover geen verschil van gevoelen mag bestaan. Wat daarvan de gevolgen kunnen zijn bij een eerste ontmoeting met den vijand wagen wij niet te beschrijven.

Doch niet alleen dat gemis aan overeenstemming dringend tot het samenstellen van eene gevechtsinstructie noopt, ook gebrek aan een behoorlijke

(1) Dit kan geen verwondering baren, als men nagaat, dat wij in ons voorschrift te vergeefs naar eene opsomming en verklaring van de beginselen der gevechtsleiding zochten, niettegenstaande het derde hoofdstuk deze in het opschrift aankondigt.

verklaring van den geest van het reglement moet daartoe aandrijven. Zoo wonnen wij o. a. veelzijdige inlichtingen in aangaande het gebruik, dat sedert de invoering van de nieuwe reglementen in de verschillende garnizoenen bij de beoefening der bataljonsschool van de §§ 18 tot 22 is gemaakt. Bijna algemeen deden wij de ervaring op, dat men dit schijnbaar uitstelt, totdat het vijandelijk vuur er toe noodzaken zal. In hoofdzaak worden de normaalvormen en de overgang van den een in den ander beoefend, waaraan, na het doorloopen van de compagniesschool, uit den aard der zaak slechts weinig, zelfs zeer weinig tijd behoeft te worden besteed, terwijl het tactisch exerceeren op twee of drie liniën, wat op een exercitieveld met geringe hulpmiddelen (zie V. o. h. T. § 162, 7de alinea) zeer goed mogelijk is en waarbij van opvolgende of afwisselende tactische gedachten uitgegaan wordt, zoo goed als geen toepassing vindt.

Voor het regiment geldt dit natuurlijk in nog hooger mate. Hier stuit men bovendien nog op het bezwaar, dat de bataljons bij uitzondering vereenigd zijn.

Zonder aan de kennis, het verstand en den goeden wil van ons officierskorps ook maar iets te kort te doen, vragen wij na het vorenstaande in gemoede of zulk een toestand nog langer mag voortduren.

Toen de verspreide orde in het gevecht bijzaak was en dit ten slotte toch altijd door den schok der massa's werd beslist, konden wij met de bestaande voorschriften volstaan. Thans evenwel nu de verspreide orde, met al de nadeelen er aan verbonden, de hoofdgevechtvorm geworden is en alles daarheen moet leiden om in haar de hoogste uiting van onze gevechtskracht samen te dringen, moeten wij de middelen leeren kennen waarmede en de wegen waarlangs op de beste wijze aan dezen eisch wordt voldaan.

Slechts een gevechtsvoorschrift kan ons behoeden voor de boven omschreven eenzijdige opvattingen, de veelzijdigheid van onze vechtwijze in het helderste licht stellen en dienaangaande de noodige voorlichting geven. Langzamerhand is de behoefte daaraan dan ook vrij algemeen en een nadere verklaring van de *tactische grondbeginselen*, bedoeld in § 43 van het voorschrift tot het houden van veldmanoeuvres, een dringende eisch geworden. Ook in dat opzicht trachtten wij sedert 1887 onze opvatting tot een gevestigde overtuiging te doen rijpen, omdat toen in het openbaar twijfel aan de juistheid van onze inzichten was uitgesproken. Vraagt het nu ieder verantwoordelijk chef en hij stemt met ons in, dat een dergelijk voorschrift onontbeerlijk genoemd mag worden. Welke moeilijkheden ook aan de samenstelling er van verbonden mogen zijn en hoe groot de verantwoordelijkheid is om aan de tactische opleiding van een wapen een bepaalde richting te geven, het mag ons niet weerhouden de handen aan het werk te slaan. Gebrek aan oorlogsondervinding of gevechtspraktijk kunnen nu niet meer als argumenten gelden, want wie bezit haar nog in voldoende mate om daarop te kunnen bogen en welke waarde heeft zij alsdan in verband met de

sedert den laatst gevoerden Westerschen oorlog toegenomen ontwikkeling van het ballistisch en vernielingsvermogen der nieuwere vuurwapenen. Wij zouden er dan ook hoegenaamd geen bezwaar in zien, om zoolang men er om de een of de andere reden voor terugdeinst in dat opzicht zelfstandig werk te leveren, eene vertaling van het tweede gedeelte van het Duitsche exercitie-reglement, naar onze behoeften gewijzigd, aan ons voetvolk uit te reiken. In Oostenrijk, Zwitserland en laatst nog in Italie heeft men zich niet ontzien dien tekst grootendeels, d. w. z. bijna woordelijk over te nemen, hetgeen trouwens bij ons ook reeds in het voorschrift tot het houden van veldmanoeuvres met betrekking tot de door de scheidsrechters te volgen gedragslijn bij het nemen hunner beslissingen is geschied, daar deze een vrij getrouwe overzetting van punt 61, hoofdstuk MANÖVER der Duitsche Felddienst-Ordnung vormt.

Voor de tactische ontwikkeling van ons officierskorps kan niet genoeg worden gedaan, omdat, wanneer wij eenmaal geroepen zullen worden het grondgebied van den Staat tegen vreemd geweld te verdedigen, wij voorshands hoogst waarschijnlijk met een inferieure wapening, uitrusting en geoefendheid tegen overmacht te strijden zullen hebben en alsdan zoowel bij leiding als aanvoering de eigenschappen van hoofd en hart, van verstand en karakter niet hoog genoeg kunnen staan om het zelfvertrouwen in den troep, dat door dit verschil in tactische waarde en bruikbaarheid alleen reeds gevoelig geschokt zal worden, zooveel mogelijk te behouden en te versterken.

Het vorenstaande nog eens doorlezende en tegelijkertijd aan onze voorschriften denkende, drong zich het oordeel van een der uitnemendste tactische denkers over dit onderwerp aan ons op, dat, wat den inhoud en den zin betreft, als volgt kan worden weergegeven.

»De gevechtsvormen en de vechtwijze, in onderling verband de gevechtsorde van een wapensoort vormende, moeten om zich op een gegeven tijdstip, een bepaalde plaats en in een aangewezen richting werkzaam te kunnen doen gevoelen, door de vredesopleiding gemeen goet geworden en dus op de reglementen en voorschriften voor het gevecht gegrondvest zijn.»

»Alleen de vervulling van deze voorwaarde maakt het zoowel den enkelen man als de in sterkte opklimmende tactische onderdeelen mogelijk hun gevechtskracht volgens den wil der aanvoering ter bereiking van het gevechtsdoel gemeenschappelijk aan te wenden en levert, met den daaraan onafscheidelijk te verbinden eisch, dat willekeurige afwijkingen daarvan ongeoorloofd dus strafbaar zijn, aan elk onderdeel niet alleen den moreelen waarborg maar ook de materiele zekerheid dat en hoe het door neven en achterwaarts geplaatste afdeelingen in zijne handelingen zal worden gesteund.»

»Sinds overoude tijden staat het onweerlegbaar vast, dat in dezelfde mate als het initiatief van onderaanvoerders of minderen de door de gevechtsorde bepaalde grenzen overschrijdt, aan het toeval een grootere plaats wordt

ingeruimd, omdat hoe meer de persoonlijke willekeur zich gelden doet, hoe onzekerder het doen en laten der gemeenschappelijk optredende onderafdeelingen wordt en hoe meer de twijfel zich baan breekt *of* en *hoe* elk dezer ondersteuning zal vinden."

»In de plaats van een enkelen wil treedt een veelhoofdige; wanorde en misverstand worden onvermijdelijk, de eigenmachtige oplossing der verbanden werkt die, welke de wapenwerking des tegenstanders tengevolge heeft, in de hand en als gevolg van deze onvermijdelijke nadeelen wordt de waarschijnlijkheid van een zekere nederlaag grooter."

»Omgekeerd staat het niet minder vast, dat de formeele dwang alleen, zonder persoonlijk initiatief tot dezelfde uitkomst moet voeren. Een bloot schema is machteloos, waar het zonder oordeel, wilsvrijheid en verantwoordelijkheidsgevoel heerschen wil en meent ook den tegenstander de wet te kunnen voorschrijven, want het wezen van het gevecht verzet zich tegen elken dooden vorm."

»Eerst recht wordt echter de uitkomst der gevechtshandelingen aan het toeval prijsgegeven, waar het *formeele kunnen van aanvoeders en minderen* niet op de hoogte van het *noodzakelijke* staat en ten slotte elk individu dientengevolge wederom aan zichzelf overgelaten is."

P.

(Wordt vervolgd.)

Enkele opmerkingen over sommige schietoefeningen bij de Infanterie.

a. *Het schieten met geweren tot kamerschietoefeningen.*

Ik onderstel dat wel niemand onzer een traan zal gelaten hebben, toen wij dezer dagen geroepen waren om voor goed afscheid te nemen van onze uitgeschoten kamerschietcyclinders met daarbij behorende geweren en weigerachtige patronen, die met recht hun roem hadden overleefd, en thans vermoedelijk bij de stof hunner vaders in Delft zijn opgelegd.

Maakten de vele weigeringen en de slechte uitkomsten het in den laatsten tijd haast onmogelijk om bij zulk soort van kamerschietoefeningen de noodige opgewektheid aan den dag te leggen, het gerucht alleen dat nieuwe (thans goed schietende) geweren in aantocht waren, was reeds voldoende om bij velen in de toekomst een hernieuwden lust voor die oefeningen te doen ontwaken. Het hierop verschenen verbeterblaadje met zijn talrijke voorzorgsmaatregelen moge nu wel bij enkelen een oogenblikkelijke ontsteltenis hebben teweeggebracht, doch dit neemt niet weg dat het nieuwe materieel zeker over het algemeen met *genoegen* werd tegemoetgezien. Zulks bleek dan ook ten volle, toen het in gebruik werd gegeven en, ook zonder de reclame »kom, zie en oordeel,» een ieder als om strijd zich van de deugdelijkheid wilde gaan overtuigen.

Thans, nu de geweren met toebehooren circa 3 weken in gebruik zijn, zal bij menigeen onwillekeurig de vraag rijzen, of alles werkelijk aan de gekoesterde verwachting blijkt te voldoen.

De *zienswijze* moge verschillen, doch wat mij betreft, ik geloof dat wij kunnen beginnen met tevreden te zijn, want de geweren schieten in het algemeen accuraat genoeg, de aanbevolen zandbak is een goede kogelvanger, als men zorg draagt voor vochtig zand, dat onder het gewenschte talud blijft staan, en de blikken ladingbakjes zijn handig in het gebruik, terwijl de gevarieerde oefeningen met overgangsvoorwaarden zeker de ambitie der schutters zullen opwekken.

Toch hebben de geweren met toebehooren ons opnieuw versterkt in het bewustzijn dat het volmaakte hier beneden niet te vinden is.

Zoo hebben wij bij eene eerste oefening reeds dadelijk door het breken van een uitwerper kunnen zien hoeveel deze, ook zonder ruwe behandeling,

te lijden heeft. Ik weet niet of het hier een op zichzelf staand geval geldt, wat van minder aanbelang zou zijn, daar men toch even ongelukkig kan zijn met een nieuwe horlogeveer. Ook ligt het niet op mijn weg om in een beoordeeling te treden of het mechanisme zulks kon doen vermoeden, zoodat ik alleen het feit, zonder verder commentaar, releveer.

Tijdens deze oefening ontstond bij een ander geweer een aanzienlijke gasontsnapping, waarop bleek dat het hulsje bij de ontbranding gescheurd was. Noch aan het een, noch aan het ander zal voor het oogenblik veel te verhelpen zijn.

Wij ondervonden echter bij een volgende oefening twee wegeringen, die oorzaak waren dat de uitwerper alleen het hulsje verwijderde, terwijl het in den cylinder geklemde kogeltje achterbleef. Dit had ten gevolge dat twee geweren naar de werkplaats van den Mr. geweermaker moesten gebracht worden, wijl deze alleen de persoon is, die een cylinder mag uitnemen en het kogeltje dus kon uitstooten. Is dus de geweermaker niet bij de hand, en hebben er bij een compagniesoefening met de 6 aanwezige geweren toevallig 6 wegeringen plaats, dan kan men gerust zeggen: *faute de fusils le combat est fini* (1). Dit bezwaar zou m. i. kunnen worden weggenomen, als in het bovenstaande geval de cylinder onder toezicht van een officier door een onderofficier mocht worden uitgenomen. Doch ook buitendien acht ik het wenschelijk dat zulks wordt toegestaan, en hiertoe per compagnie een geschikte schroevendraaier en een uitstooter verstrekt worden, want het is bijna onmogelijk om de voorzijde van den cylinder vrij van kruitslijm (d. i. aanstaande roest) te houden, zonder dezen na iedere schietoefening uit te nemen en schoon te maken. Ik heb dan ook de vaste overtuiging dat (in verband met de minder aangename 6de alinea bladz. 6 van het verbeterblaadje) bij menig niet zoo goed gedisciplineerd leger als het Nederlandsche, allicht de cylinder ter voorkoming van bemerkingen wel eens clandestinement door een hiertoe niet bevoegde autoriteit zou worden uitgenomen.

Omtrent het bovenvermelde verbeterblaadje in het Voorschrift op de Wapenen en Schietoefeningen, moet ik vooreerst opmerken dat het zeker wel in de bedoeling zal liggen, om ieder die aan de schietoefeningen deelneemt, tot zelfs de scherpschutters, te doen aanvangen met A¹ der kamerschietoefeningen, waartoe dan ook door mij werd overgegaan; doch te vergeefs zocht ik naar een positieve aanwijzing hieromtrent. In de tweede plaats onderstel ik, wijl kamerschietoefeningen (zie § 100 in verband met § 110) een miniatuurvoorstelling der schietoefeningen op het terrein geven, dat ook in klasse A der kamerschietoefeningen moet gebruik worden gemaakt van de bepaling in

(1) Ik moet hierbij aanstippen dat de mensch, altijd geneigd om uitvindingen te doen waar zijn belang zulks meebrengt, ook hier weer getoond heeft zijn natuur niet te verloochenen.

Een practicus deelde mij nl. mede, dat hij bij een wegering al heel weinig omslag verkocht; hij ontdeed een ander patroontje van zijn kogel, en plaatste het daarna tegen het in den cylinder achtergebleven kogeltje, waarop hij de voldoening smaakte dat dit thans bij de ontbranding op gewenschte wijze den loop verliet.

§ 121, dat na 10 schoten per se tot een volgende oefening wordt overgegaan, om later, alvorens in klasse B te komen, eerst alle tekortkomingen te redresseeren; doch ook hieromtrent bewaart hetzelfde verbeterblaadje een diep stilzwijgen.

Wijl iedereen er op gesteld is om de kamerschietoefeningen (n'en déplaise de naam) bij voorkeur in de open lucht te houden, zoo geloof ik dat het zaak is om het schijfbeeld, dat wegens de liefelijke weersgesteldheid in den regel staat te rillen en te beven, eenige nadere bevestiging te geven. Deze kan zeer gemakkelijk verkregen worden door het schijfje aan de bovenzijde van een gaatje te voorzien, en op deze wijze, met behulp van ijzerdraad, aan de bovenachterzijde van den zandbak te verbinden. Wordt het schijfje met hout geëncadreerd, dan loopt men gevaar dit stuk te schieten.

Eindelijk geloof ik dat het doelmatig zal blijken om de treffers met gekleurd krijt te merken (door een achtergelaten kring van een stompe krijtpunt) en later een afdoende reparatie aan te brengen door beplakking met een stuk papier, waarop voor het driemansschijfje bijv. de kringen 8, 7, 6 zijn aangebracht. Anders toch zijn wij verplicht telkens nieuwe schijfjes te nemen, of zien wij het schijfbeeldje bij voortdurende beplakking door een dilettant-behanger zoo spoedig mogelijk in een caricatuur veranderen.

En hiermede stap ik af van de kamerschietoefeningen, die ik het meeste succes toewensch, iets waaraan ik niet twijfel, mits men ook hierbij niet te hard van stal ga, want men kan zoo spoedig »des Guten zu viel haben.»

b. *Verkregeu indruk van de schijfschietoefeningen der 2de klasse.*

Een paar maanden geleden kwam het denkbeeld bij mij op, om eens zelf stelselmatig alle verschillende schietoefeningen der 2de klasse, met alle voor mij grootendeels vreemde ongeriefelijkheden te doorloopen. Tot hiertoe had ik voor mijn genoegen in den regel wel altijd meegeschoten, maar ik nam deze taak zoo aangenaam mogelijk op, door bij voorkeur te schieten: 1°. bij gunstig weer; 2°. in een gemakkelijke tenue; 3°. op een afstand die mij convenieerde; 4°. in een fantasie-houding, soms gezeten op de patroonkist; en 5°. met het juiste vizier voor den afstand.

Thans echter wierp ik al het ledergoed om, en, zonder rekening te houden met meer of minder gunstig weer, doorliep ik in mijn tenue I gedurende enkele weken alle opvolgende oefeningen, met inbegrip der repeteervuren en het vuren op commando. De uitkomst hiervan was, dat ik, na het verrichten van een paar schoten boven het minimum, mijzelf in klasse B kon doen overgaan.

Wijl ik nu een indruk uit de eerste hand heb verkregen, durf ik meer dan vroeger een persoonlijk oordeel over deze oefeningen uit te spreken, daar ik nu in hoofdzaak kan meedeelen wat ik zelf ondervonden heb. Hoewel ik, na met al het ledergoed omhangen te zijn, onwillekeurig aan

den bekenden Tartarin sur les Alpes dacht, kan ik toch de verzekering geven dat tenue I mij bij het schieten in het minst niet hinderlijk was, en ik hierin ook zeer gemakkelijk kon knielen, al zijn mijne beenen ook heel wat ouder dan die van het gros der manschappen.

Toen ik met standvizier binnen den afstand van 250 M. zonder vast mikpunt aan het richten was op de zwarte beenen der figuur, kwam de gedachte bij mij op of het niet goed zou zijn om ook eens boven 250 M. (op de kleine afstanden, zie § 98 Voorschrift op het tirailleeren) van het standvizier gebruik te maken, bij eene oefening in het gevechtschieten met afdeelingen. Hierbij behoeft van juistheidsschot geen sprake te zijn, en wijl het toch bekend is dat het een kunststuk mag heeten om bij een werkelijken aanval binnen den afstand van 400 M. het vizier met de noodige kalmte te doen verplaatsen, zou ik het nog niet zoo dwaas vinden om bij het oprukken uit dien afstand onmiddellijk het standvizier te gebruiken. Den schutter behoeft daarom niet geleerd te worden om op 350, 325, 300 en 275 M. hooger dan het gewenschte trespunt te richten (zie negatieve verheffingen der baan van 250 M. op bovenvermelde afstanden = 1,45, 0,99 0,60 en 0,27 M.). Integendeel, men houde vast aan het algemeene beginsel om op den onderkant van het doel te blijven richten, waarbij de aanslagen, gevoegd bij de dieptespreiding van het bundelschot, naar ik onderstel, wel een voldoende aantal treffers zullen waarborgen.

Op de middelbare afstanden bleek mij het richten met verhoogd vizier op den voet der schijf zeer gemakkelijk. Doch hiertoe zal het zeker, inzonderheid voor ongeoeffende schutters, wenschelijk zijn dat de voet der schijf dan ook zichtbaar is. Met den besten wil der wereld is dit niet altijd mogelijk, als de najaarsstormen bijv. een zoodanige duinverstuiving in de schietbanen veroorzaken, dat deze hier en daar half dichtwaaien. Hierdoor is de schutter dikwijls verplicht om van de liggende of knielende houding in de staande houding over te gaan, of wel hij dient het vizier iets lager, soms zelfs te laag voor den juisten afstand te stellen, ten einde daarna op den onderkant van het zichtbare deel der schijf te richten. Somme toute, geloof ik dat de richting voor de ongeoeffende schutters uit de 2de klasse eigenlijk veel moeilijker is, dan bij het juistheidsschot der 1ste klasse.

Toen ik aan de beurt was voor de oefening A⁷, moet ik eerlijk bekennen dat ik er zelf nog al tegen op zag, om in verband met de rukwindjes en de breedtespreiding een treffer op 300 M. in de figuur te verkrijgen. Deze voor een ongeoeffend schutter zoo hooge eisch kan moeilijk door mij worden overeengebracht met het tolereeren van een misschot in diezelfde serie van 5 schoten op de 2¹/₂ M. breede 5-mansschijf, tenzij voor het schot in de figuur gerekend wordt op het goed geluk van een toevalstreffer.

Bij het repeteervuur stel ik de vraag of het niet even verdienstelijk, ja, zelfs effacacrer zou zijn om in A¹⁰ 12 schoten te verrichten, die alle hun doel treffen (doch waarbij volgens het voorschrift niet aan de overgangs-

voorwaarde voldaan wordt) dan wel de satisfactie te genieten een 3den patroonhouder te kunnen plaatsen, hierdoor 13 patronen te verschietsen en met 3 misschoten aan de overgangsvoorwaarde te voldoen. Uit een begrip van zuinigheid acht ik ieder misschot een deficit voor 's Rijks schatkist, en zou ik het dus raadzamer vinden om bij oefeningen in repeteervuur de noodige snelheid met exercitiepatronen te verkrijgen, doch op het terrein treffers te verlangen.

Wij lezen in § 121 van het Voorschrift op de wapenen en schietoefeningen: »Hij die in 10 schoten — bij het repeteervuur in 2 oefeningen — niet voldoet aan de overgangsvoorwaarde, gaat met verlies van hetgeen hij bij de laatste oefening te goed had, toch tot een volgende oefening over. Hij komt echter niet in de 1ste klasse, voordat hij voldaan heeft aan de overgangsvoorwaarden, waarin hij te kort schoot, uitgezonderd wanneer dit bij een oefening in het repeteervuur het geval was.»

Op deze wijze geloof ik dat geen rekening wordt gehouden met de ambitie van den schutter, want indien het 6de schot bijv. ongunstig uitvalt, zal het hem vrij wel hetzelfde zijn hoe de 4 hierop volgende schoten vallen, die toch nooit later in aanmerking worden genomen.

c. *Het aankweeken van scherpschutters.*

Telkens, als ik een onbekenden scherpschutter zie, vraag ik mijzelf in stilte af: »waar, en op welke wijze zou die man tot deze waardigheid zijn opgeklommen?» Deze geheime belangstelling is nog zoo vreemd niet, want allicht zou men geneigd zijn om in het algemeen de wijze van opleiding bij het schieten, en den hierbij betoonden ijver en toewijding af te meten naar de verkregen uitkomsten, dat is: naar het aantal manschappen dat in zeker tijdsbestek tot scherpschutter mocht bevorderd worden. Om de eenzijdigheid van dezen maatstaf te doen uitkomen, wensch ik even na te gaan, welke verschillende factoren van invloed kunnen zijn op de bevordering tot scherpschutter.

Gedoogt de lengte eener schietbaan niet om op verre afstanden te vuren, dan treden de telkens met kleine variaties herhaalde oefeningen op korte afstanden in de plaats der oefeningen op verre afstanden. Al doende leert men, en het ligt dus in den aard der zaak dat men op die wijze allicht een dubbele vaardigheid in het schieten op korte afstanden verkrijgt, gemakkelijk aan de overgangsvoorwaarden voldoet, en spoedig scherpschutter wordt. Wij mogen dus vooreerst aannemen, dat de aantallen scherpschutters omgekeerd evenredig zijn aan de lengten der schietbanen.

In sommige garnizoenen zijn de schietbanen goed beschut, in andere daarentegen zijn zij geheel open, en zoozeer aan den wind blootgesteld, dat 1°. het vuren op groote afstanden soms bijna geen uitkomsten oplevert, en 2°, menig schutter (tenzij hij op welwillende wijze door een medegebracht

scherm beveiligd wordt) met een flinken rukwind uit zijn mooie positie B^{10} gerukt wordt, om naar B^1 te verwaaien. Zou het dus onbillijk zijn, als wij zeggen, dat de aantallen scherpschutters recht evenredig zijn met de beschutting der schietbanen?

Spreekt het niet vanzelf, wijl in de 10 oefeningen der 1ste klasse een maximum van 125 schoten niet mag worden overschreden, dat hij die nog al kans heeft om scherpschutter te worden, bij koud en ruw weer allicht denkt: »jammer dat ik vandaag gevaar loop mijn kostbare patronen te verknoeien,» of bij goed weer zijn gedachtenloop wijzigt, en op een dubbele oefening hoopt? Zou nimmer in dien geest aan een baancommandant gevraagd zijn: »Neem u mij asjebliet niet kwalijk, maar ik sta er nu zoo goed voor (dalende barometerstand); zou ik vandaag niet mogen worden vrijgesteld van schieten? (rijzende barometerstand) zou ik vandaag niet een dubbele oefening mogen houden?» Deze mogelijkheid aangenomen, bestaat de kans evenzeer dat een goedhartig baancommandant (om niet te spreken van hem, die er een glorie van maakt om veel scherpschutters gekweekt te hebben) aan het verzoek voldoet, terwijl tot een gestreng baancommandant het verzoek niet eens gericht wordt. Op deze wijze komen wij tot het besluit, dat ook de aantallen scherpschutters recht evenredig zijn aan de tolerantie der baancommandanten.

Thans ben ik aan de beurt om dolgaarne een eereplaats in te ruimen aan den ijver en de toewijding van het onderwijzend personeel, en ten volle te beamen dat de aantallen scherpschutters ook te allen tijde hiermede recht evenredig zijn; doch de betoonde ijver kan m. i. niet meer dan een aanzienlijke factor uitmaken eener samengestelde evenredigheid, die na

de aantallen scherpschutters = a en a' ,

de lengten der schietbanen = l en l' ,

de beschutting der schietbanen = b en b' ,

de tolerantie der baancommandanten = t en t' , en

de ijver der onderwijzers = y en y'

gesteld te hebben, aldus verkregen wordt:

$$a : a' = l' \times b \times t \times y : l \times b' \times t' \times y'.$$

Deze evenredigheid zou zeker nog voor uitbreiding vatbaar zijn, door o. a. rekening te houden met de zichtbare oppervlakken der schijven, doch ik acht het bovenstaande voldoende om aan te toonen, dat het eene ingewikkelde zaak wordt om met één enkel woord te willen uitmaken, waaraan een meer of minder groot aantal scherpschutters moet worden toegeschreven.

C. K. VAN DER WIJCK.

18 November 1891.

Sneeuwschaatsen en haar gebruik voor militaire doeleinden ⁽¹⁾

(Met schetsen op plaat I.)

Hoewel de geschiedenis niet nauwkeurig aangeeft waar en wanneer men het eerst van sneeuwschoenen of sneeuwschaatsen gebruik maakte, vindt men reeds door XENOPHON (400 j. v. CHR. . . . ANABASIS IV, 5) vermeld, dat de Armeniërs zakken onder de voeten hunner paarden bonden om het wegzinken in de sneeuw te beletten, terwijl STRABO (20 j. v. CHR.) van hen vertelt, dat zij tot dit doel ronde houten plankjes met spijkers gebruikten.

De oorsprong der sneeuwschoenen zal men moeten zoeken bij de volkstammen, die van het Altaïgebergte en de oevers van het Baikalmeer naar het noorden trokken, waar zij het eerst met strenge, langdurige winters kennis maakten en naar middelen zochten tot vergemakkelijking van het onderlinge verkeer.

Hunne sneeuwschoenen waren evenwel zeer primitief en bestonden uit eenvoudige ronde plankjes, die tot vergrooting van het steunvlak moesten dienen. Bij de verdere ontwikkeling van dit type ziet men twee verschillende richtingen inslaan. Aan de eene zijde — voor zoover het vervoermiddel moest dienen om het gewicht van het lichaam over eene grootere oppervlakte te verdeelen en de verplaatsing op de gewone wijze geschiedde — streefde men er naar het voorwerp lichter te maken, door in plaats van het plankje een klein houten raam te gebruiken, met pezen, riemen of wilgen twijgen overvlochten (Indiaansche of Canadeesche sneeuwschoenen).

Aan den anderen kant, waar de beweging glijdende geschiedde, zonder de voeten op te lichten, was het voordeeliger het ronde plankje door een meer langwerpig te vervangen en de uiteinden smaller te maken en om te buigen; op die wijze ontstonden de sneeuwschaatsen.

De oudere typen en die der volkstammen, bij welke zij geen hooge ontwikkeling bereikten, zijn dienovereenkomstig korter en breeder dan de meer volmaakte vormen der Europeesche sneeuwschoenen.

Zoo verhoudt zich de lengte tot de breedte bij de Giljaken als 9:1 en in 't noorden van Noorwegen als 30:1. Fig. 1 stelt voor eene Noorweegsche sneeuwschaats van het jaar 1644.

(1) Uittreksel uit het Russische militaire tijdschrift *Volnuj Sbornik*, jaargang 1891.

Het ligt voor de hand, dat de sneeuwschaatsen van den tegenwoordigen tijd, vooral bij de Scandinavische volken, een hooge trap van volmaking hebben bereikt. Zij wijken onderling evenwel zeer uiteen, doordat haar bouw in 't nauwste verband staat met het klimaat en het terrein.

De voornaamste typen vertegenwoordigen:

1°. De *Lapländsche* sneeuwschaatsen (fig. 2), welke kort doch voldoende breed zijn en zich eigenen voor zachte, droge sneeuw. De voet wordt in het midden, doch vóór het zwaartepunt geplaatst.

2°. De *Finsche* (fig. 3), die zich door hare lengte (3 M.) en bouw onderscheiden. Bovenop bevindt zich een kam, die hare veerkracht verhoogt. Zij zijn geschikt voor vaste, doch snijden diep in op zachte sneeuw. De voet komt ook hier vóór het zwaartepunt te staan.

3°. De *Zuid-Noorweegsche* (fig. 4), welke zeer kort (2,3 M.) zijn en welker voorste deel verbreed is; het achtereinde is stomp. Men plaatst den voet achter het midden en achter het zwaartepunt.

Wegens het meerdere gemak, waarmee men wendingen kan verrichten, en wegens hare breedte worden ze in boschachtig terrein en op zachte sneeuw gebruikt.

4°. De *Nowgorodsche* (fig. 5), slechts 1,8—2 M. lang en 14—15 cM. breed zijnde, zijn onhandig, lomp en zwaar, ondersteunen den man wel is waar goed, doch laten geen snelle beweging toe; in de bosschen komen ze geheel tot haar recht.

In Midden-Zweden worden sneeuwschaatsen van ongelijke lengte voor beide voeten gebruikt: op de eene (lang en smal) glijdt men voort, terwijl men zich met de andere (kort en breed) afzet.

In de bergachtige streken van Siberië vinden uitsluitend korte sneeuwschaatsen toepassing, die van onderen met elandshuid zijn bekleed en hier het bestijgen van steilere hellingen mogelijk maken.

De Toengoezen laten zich, staande op de schaatsen, door een eland voorttrekken.

De sneeuwschaatsen voor militair gebruik moeten onder alle mogelijke omstandigheden aangewend kunnen worden en vormen derhalve eene soort, die het gemiddelde uitmaakt van de bovenbeschrevene, de goede eigenschappen in zich vereenigt en de gebreken niet overneemt.

Voor het materiaal komt in de eerste plaats loofhout in aanmerking, dat gladde en lichte, doch minder duurzame sneeuwschaatsen geeft; berkenhout wordt het meest aangewend in zuidelijk Noorwegen en op IJsland, benevens eiken- en beukenhout, welke soorten echter iets zwaarder zijn. Van 't naaldhout geeft dat van pijnboomen door de dunne en vaste jaarringen een uitstekend materiaal voor sneeuwschaatsen.

Met betrekking tot den bouw moeten deze schaatsen van voren flauw gebogen zijn en van achteren stomp, daar een spits toeloopend achtereinde de lengte wel, doch het steunvlak niet vergroot en de geschiktheid tot het

maken van wendingen ontnemt. Zoo kan men de veerkracht verhoogen door het aanbrengen van een smalle verhooging of kam aan den bovenkant (fig. 2, 3 en 6), terwijl eene overlansche uitsnijding aan de onderzijde den weerstand in zijwaartsche zoowel als in verticale richting vermeerdert.

De plaats voor den voet moet stevig zijn en midden boven het op de sneeuw rustende gedeelte worden aangebracht, een weinig vóór het zwaartepunt. De lengte hangt evenwel samen met de benoodigde grootte van het steunvlak.

Uit een militair oogpunt zou de schaats (fig. 6), waarmede Dr. NANSEN zijn expeditie door Groenland maakte, het best aan de gestelde eischen voldoen.

De eerste oefening in het gaan op sneeuwschaatsen bestaat in het afwisselend vooruitbrengen der beenen, zonder de voeten van de sneeuw op te lichten, terwijl de schaatsen evenwijdig en zoo dicht mogelijk naast elkaar voortschuiven. Heeft men het zoover gebracht, dat zij niet zijwaarts afwijken en niet in de riemen haken, terwijl het gewicht van het lichaam geleidelijk van het eene been op het andere overgaat, dan tracht men met den eenen voet een krachtiger afzet achterwaarts te geven en op den anderen eenige oogenblikken voort te glijden, enz.

De knieën moeten flauw gebogen zijn en de armen, wanneer zij vrij zijn, iets zij- en voorwaarts worden uitgestrekt, om het overbrengen van het gewicht en een snelle verplaatsing te vergemakkelijken. De bereikbare snelheid is natuurlijk afhankelijk van een min of meer gunstige windrichting, helling van het terrein, enz. Op meer hellend terrein stijgt men zigzagsgewijze of zijwaarts, of wel, wanneer de schaatsen zeer kort zijn, door de beenen ver uit elkander te plaatsen en de voeten een stompen hoek te doen maken.

Bij het afgaan van hellingen houdt men één voet steeds een halven pas vóór den anderen.

Om een denkbeeld te geven van de snelheid, die men met sneeuwschaatsen kan bereiken, volgen hier de uitkomsten van een paar belangrijke wedstrijden.

De Lappen TOEÓRDA en ROSSA legden in 1883 460 KM. in 57 uren af en in 1884 220 KM. in 21 uren en 22 minuten. In het jaar 1886 doorliep de landmeter ERIKSON 850 KM. in zes dagen en 17 uren. De gemiddelde snelheid bedraagt in 't algemeen ongeveer 3—4 M. in de seconde.

Bij de wedstrijden in 1891 gehouden door de Finsche tirailleurbataljons werden de volgende uitkomsten verkregen, waarbij men in aanmerking moet nemen, dat de manschappen in volle wapenrusting waren gekleed: In Helsingfors werden den 14den Februari 5 KM. in 23 $\frac{1}{2}$ minuut afgelegd, gemiddelde tijdduur 25 minuten. Te Oeleaborg den 26sten 10 KM. in 1 uur. Te Abo den 7den Maart 18 KM. in 1 uur en 35 minuten.

Soms maken de terreinsgesteldheid en de hoedanigheid der sneeuw het gebruik der sneeuwschaatsen hoogst bezwaarlijk en zelfs onmogelijk.

Onder die omstandigheden kan men met vrucht gebruik maken van andere vervoermiddelen, die naar men zegt de sneeuwschaatsen aanvullen.

Zij zijn: de *Indiaansche* of *Canadeesche* sneeuwschoenen, de eigenlijke houten *schaatsen* en de Zweedsche *sparkstetting*.

De Indiaansche sneeuwschoenen (fig. 7) bestaan uit een ovaal houten raam ter lengte van 95—110 cM. en 30—45 cM. breedte, voorzien van twee dwarshouten, welke met een netwerk van riemen of pezen overspannen zijn (fig. 8). In Noorwegen maakt men tot hetzelfde doel gebruik van kleine ronde ramen met een vlechtwerk van wilgen teenen voorzien (fig. 10). Men verplaatst zich hiermede door beurtelings de voeten vooruit te brengen, waarbij het achtereinde van den sneeuwschoen door de sneeuw gesleept en slechts het voorste deel opgelicht wordt (fig. 9). De voeten mogen niet op het voorste dwarshout rusten, daar dit gemakkelijk breekt.

De snelheid der beweging wisselt af tusschen 10 en 12 KM. in 't uur. Bij den wedstrijd te Tawastgoes werden den 15den Maart 1889 3 KM. in minder dan een half uur afgelegd. Deze soort is met vrucht bruikbaar op losse, zachte sneeuw en in boschachtig terrein.

De houten schaats (fig. 11) wordt in Noorwegen gebezigd voor het snelle en gemakkelijke verkeer langs druk begane wegen. De beweging, waarbij de afzet nu in zijwaartsche richting plaats heeft, komt geheel overeen met het gebruik der gewone ijschaatsen (1).

De *sparkstetting* bestaat uit een kleine lage slede op lange, dunne sleeboomen rustende en voorzien van twee rechtopstaande staken of krukken, die tot aan de borst reiken (fig. 12). De man staat op een der boomen, terwijl hij steunt op de beide krukken en zich met het andere been krachtig van den grond tusschen de boomen afzet. Hiertoe wordt de laars van onderen met een ijzeren plaatje met dorens bekleed (fig. 13). De snelheid en gemakkelijke verplaatsing zijn buitengewoon. Op de slede kan men een vrij belangrijken last vervoeren, bijv. pakketten, proviand, ransels, patronen, enz.

In Finland verkreeg men bij de wedstrijden de volgende uitkomsten: te Tawastgoes 10 KM. in 47 minuten en te Oeleaborg 5 KM. in 18 minuten.

Niemand zal kunnen betwisten, dat men des winters oorlog kan voeren. Zelfs in Turkije op 43° N. B. opereerende, kan men met een strengen en langdurigen winter kennis maken; des te eerder kan de strijd zich onvoorziens op de westelijke grenzen of in de Karpaten samentrekken en gedurende den winter worden voortgezet.

Bij welke oorlogshandelingen nu zal men met vrucht van sneeuwschaatsen gebruik kunnen maken?

1°. Voor den veiligheidsdienst. Het uitzetten en visiteeren der posten kan met dit vervoermiddel plaats hebben, daar men van de wegen geen gebruik behoeft te maken en deze trouwens bij een dikke sneeuwlaag onbegaanbaar zijn.

(1) Volgens den Schrijver worden ze in Holland, Engeland en in Scandinavië gebruikt.

De posten en soms de geheele aflossing kunnen van sneeuwschaatsen worden voorzien.

2°. Kan de verkenningsdienst vóór het gevecht en gedurende den marsch bijna uitsluitend op sneeuwschaatsen worden waargenomen, omdat de cavalerie des winters slechts de wegen kan betreden.

3°. Voor den kondschapsdienst tot het overbrengen van berichten, pakketten, enz.

4°. In den kleinen oorlog en bij alle handelingen van partijgangen, bijv. bij alarmeringen van bivaks, gedurende den marsch, overvallingen van transporten, het oplichten van posten, enz.

En eindelijk, zijn de bewegingen van de patrouilles en de tirailleurlinie gedurende het gevecht, de omtrekkingen en de vervolging zonder sneeuwschaatsen vrij wel onmogelijk.

In 't algemeen vervullen de van sneeuwschaatsen voorziene troepen voor een groot deel de taak der cavalerie, welke hare beteekenis verliest. Deze eigenschappen treden nog sterker op den voorgrond bij de invoering van de verbeterde vuurwapenen.

In Maart van het jaar 1200 maakte men het eerst van sneeuwschaatsen gebruik voor oorlogshandelingen, toen de Zweedsche Koning ZWERKER zijn met sneeuwschaatsen voorzien korps onder bevel van PAUL BELTE tot verkenning van den vijand uitzond.

Na dien tijd ziet men de Zweedsche, Noorweegsche en Deensche troepen-aanvoerders bij elke gunstige gelegenheid van zulke detachementen gebruik maken, die soms 4000 man sterk waren (DELAGARDI tegen Rusland in 1610). Eene regelmatige organisatie bezaten deze detachementen evenwel niet.

In zijne *Encyclopædi voor krijgskundige en maritieme wetenschappen*, 1889, deel IV, bladz. 624, maakt de Luitenant-Generaal LEER melding van eenige krijgsondernemingen in Rusland, die met behulp van sneeuwschaatsen werden uitgevoerd en wel, de verovering van het Joegorgebied in het jaar 1499 onder aanvoering van Vorst SEMEN FEDOROWITZ, waarbij diens troepen den geheelen winter dit vervoermiddel gebruikten.

Gedurende den winter van het jaar 1534 was bij den marsch door LITHAUEN eveneens een korps schaatsenrijders ingedeeld. Later hoort men niet meer van hen gewagen en is het gebruik voor militaire doeleinden in vergetelheid geraakt.

Alleen is in dit opzicht merkwaardig de oorlog tusschen Rusland en Zweden van 1808—1809 in Finland, waar men nu en dan van sneeuwschaatsen gebruik maakte.

In het gevecht bij Pjoegeiok, 4 April 1808, genoten de Russen vele voordeelen van hunne sneeuwschaatsen. De strijd ontspoon zich bij 30° vorst. Door het snelle voorwaartsgaan der tirailleurlinie op sneeuwschaatsen en eenige gelukkige aanvallen werden de Zweden genoodzaakt met groote verliezen de eene positie na de andere te verlaten, terwijl de aanvallen der

Kozakken onder bevel van KOELNEV dien dag geen succes hadden. Een Zweedsch verkenningdetachement van 20 infanteristen en 18 dragonders werd door Russische schaatsenrijders omsingeld en gevangengenomen.

Merkwaardig is vooral het gevecht bij Rebolaksa, waar eene omtrekking op sneeuwschaatsen onder den Zweedschen Kapitein AMINOV, dank zij de voortdurende verbinding tusschen de colonnes, met schitterenden uitslag werd beloond en Generaal BOELATOV met 5 officieren en 450 minderen gevangen genomen werd.

Veel nut trok de Generaal-Majoor SANDELS van zijn met sneeuwschaatsen voorziene brigade.

Deze partijgangers nl. gaven den Russischen troepen geen rust, kwamen plotseling te voorschijn en verdweuen weer even spoedig op hunne sneeuwschaatsen.

Den 2den Mei viel SANDELS den Generaal OBOGOV bij het dorp Poelkila van drie zijden aan: in front, in den rug en in de rechterflank, dank zij de snelle bewegingen dezer vrijwillige schaatsenrijders.

In den oorlog van 1812 is, vreemd genoeg, ondanks de overeenkomstige omstandigheden, geen enkel geval van meerdere of mindere beteekenis bekend, waarbij men zijn toevlucht tot sneeuwschaatsen nam.

Evenwel kan men in den oorlog tusschen Zweden en Denemarken, welke met de vereeniging van Zweden en Noorwegen eindigde, op vele voorbeelden wijzen, waar sneeuwschaatsen groote voordeelen aanbrachten.

Dit alles gaf der Zweedsche en Noorweegsche regeering aanleiding maatregelen te nemen om de troepen op stelselmatige wijze in die richting op te leiden. In Noorwegen bestonden in 't begin dezer eeuw afzonderlijke bataljons schaatsenrijders. In 1818 bleven slechts 4 compagnieën over, die in 1826 geheel opgeheven werden.

Van nu af werden alle infanteriekorpsen in het gebruik geoefend. Ook in Zweden hebben elken winter compagniesgewijze oefeningen plaats, terwijl den 2den Februari 1891 door het garnizoen te Stokholm geheele manoeuvres op sneeuwschaatsen zijn gehouden.

Op overeenkomstige wijze heeft men deze aangelegenheid bij de Finsche tirailleurbataljons geregeld. Per bataljon beschikt men over 500 paar sneeuwschaatsen, benevens 6 Indiaansche sneeuwschoenen, 4 tot 6 sparkstettings en 20—30 houten schaatsen per compagnie, terwijl elk bataljon zijn eigen sneeuwbaan onderhoudt.

De officieren in 't bijzonder moeten uitstekend met dit vervoermiddel vertrouwd zijn.

VAN ALBADA,

2de Luitenant der Infanterie.

Leeuwarden, November 1891.

IETS OVER DE ZICHTBAARHEID DER VERSIERSLEN EN UITRUSTINGSTUKKEN VAN DEN INFANTERIST VAN HET NEDERLANDSCHE LEGER.

Met het oog op de aanwending van het rookzwakke buskruit, bij de Europeesche legers meer en meer in gebruik gekomen, zou het wellicht geen hors d'oeuvre zijn, als men te onzent eens, in den vooravond van eene vermoedelijke wijziging der infanterie-uniform, in overweging wilde nemen, de versierselen van ons voetvolk zoodanig in te richten, dat ze, onder inachtneming van de practische bruikbaarheid, tevens voldeden aan den eisch van netheid en geringere zichtbaarheid op de grootere vuurafstanden en op die van het intensieve vuur der tegenwoordige geweren van minimum-kaliber met bijbehorende maximum-dracht en dito bestrekenheid der baan, welke laatste afstanden thans vrij algemeen worden aangenomen bij de nieuwere geweren te zijn die van 400 à 600 M. en daarbeneden.

Het nadeel, verbonden aan sterk uitkomende monteeringstukken bij een vrij, d. i. niet door rook verduisterd schootsveld en heldere lucht, zal zich vanzelf in sterker reden op de kleinere dan op de grootere afstanden doen gevoelen, voornamelijk omdat op de eerstbedoelde het zwaartepunt van het hedendaagsche infanteriegevecht gelegen is, als daar de beslissing moet verkregen worden. Men neme dus die kleinere afstanden tot maatstaf aan, om daarnaar het al of niet zichtbare van de versierselen en uitrustingstukken van den infanterist te beoordeelen. WALDOR DE HEUSCH hecht er in zijne *Tactique d'aujourd'hui, etc.* veel waarde aan, den infanterist van al wat in het oog vallend is te ontdoen.

Zonder nu uit den aard der zaak hier te willen of te kunnen afdalen in details, geven wij het navolgende in bescheiden overweging, waarbij de vriendelijke lezer gelieve te bedenken, dat de phantasie op het gebied der uniform lichtelijk vrij spel heeft en dus elk denkbeeld dienaangaande gemakkelijk door een ander, of beter, te remplacieren, ergo »une idée comme une autre» is. Daar hebt ge, om met het hoofd van den man te beginnen, de schako! Gesteld, dat men bij eventueele wijziging in de uniform, ook van hoofddekseel verandert, dan zou het, meenen wij, aanbeveling verdienen met al dat koperen ornament te breken en er bijv. een eenvoudige bronzen of gebruineerde lauwerkrans, met regimentscijfer in het centrum, voor in

de plaats te stellen, onverschillig tot welk hoofddekseel men zou willen besluiten. Verkiest men een bal of pompon te behouden, dan neme men hiervoor hetzelfde metaal en, evenals dat van het regimentsteeken, dof. Voegt men dan hierbij nog een stormband van kalfsleder met gesp en bevestigingsknoopen van hetzelfde metaal en geschikt om buiten dienst op de klep van het hoofddekseel te worden neergelaten, dan achten wij hiermede de schako voor ons doel geschikt. Ware het van industrieel standpunt mogelijk gebronsd of gebruineerd aluminium te verstrekken, dan zou dit metaal te prefereren zijn, omdat het groote lichtheid aan voldoende hardheid paart, betrekkelijk goedkoop is en de industrie er in den laatsten tijd veel werk van maakt. Een koninkrijk voor eene lichte schako!

Wat de uniformknoopen betreft, zou het, ons bedunkens, aanbevelenswaardig zijn deze zoodanig in te richten, dat ze niet behoeften gepoetst te worden, door ze almede van hetzelfde metaal, als voor de schako werd genoemd, te vervaardigen, waardoor het dubbele voordeel zou verkregen worden van weinig of geen zichtbaarheid op afstanden van eenige beteekenis en minder slijtage der kleeding, die door het herhaald poetsen van knoopen niet weinig te lijden heeft; zoo'n platte knoop, dof en met regimentscijfer, stellen we ons voor, nog niet zoo kwaad te zullen staan. Van de koppelplaat kan hetzelfde gezegd worden, wat de keuze of kleur van het metaal betreft. Dat het onderhoud bijv. van gebruineerde voorwerpen van uitrusting geen buitengewone moeite vereischt, leiden wij af uit het feit dat, volgens de getuigenis van kameraden van het Nederlandsch-Indische leger, de Javaan er behoorlijk mede weet om te gaan en het bruineeren der geweren, bij regelmatig onderhoud tusschentijds, niet meer dan éénmaal in de 3 jaren behoeft te geschieden. Onze Hollandsche jongens zouden dat evengoed leeren als de tegenwoordige methode van schoonmaken van het geweer, terwijl de invloed van ons vochtig klimaat of van een dito magazijn zich minder gemakkelijk zou doen gelden op de oppervlakte van het gebruineerde metaal.

Ons is nu reeds vanzelf uit de pen gevloeid, wat wij van het geweer wilden zeggen en de middelen om het glinsteren in de verte, die schitterende streep langs den horizon, onmogelijk te maken, wijl het dienen tot beweegbaren kogelvaanger bij opgeplante bajonet zoo prozaïsch en nadeelig voor de gevechtsvaardigheid van een marcheerenden troep is. H.H. technici mogen dit bruineer-idee dan eens verder uitwerken, als ze het der moeite waard vinden. De kleur der uniform onzer infanterie is donker genoeg om in dit opzicht de toekomst onbezorgd te kunnen te gemoet gaan.

Met het oog op het onzichtbaar maken van den eetketel (dien wij intusschen hopen onzen tegenstander binnen de zône van het werkzame geweevuur zoo min mogelijk te doen aanschouwen) zouden wij al spoedig gereed zijn door hem van een overtrek of foudraal te voorzien van dezelfde, doch ietwat donkerder kleur dan de broodzak; ook zou dezelfde sterke stof te nemen zijn. Hem in den ransel op te bergen zou een nog radicaler middel zijn,

waarvan wij echter vreezen, dat het bultzak-ähnliche van den ransel, bij verlies van zoo kostelijke inwendige ruimte, er door zal worden vergroot. Misschien dat de proef, die men bij een der regimenten er mede nemen zal, aantoon, dat wij ten deze te zwaartillend zijn. Zoo'n donkerbruin foudraal over de veldflesch zouden wij mede niet ondienstig achten, vooral omdat het hinderlijke rammelen van dit equipementstuk, hoorbaar reeds op groote afstanden en voornamelijk des nachts, er meteen zeer door getemperd worden zou. Nemen we een oogenblik op gezag van anderen aan, dat het verrichten van nachtelijke patrouille- en andere diensten eene »Forderung der Taktik» der toekomst wordt, dat nacht en nevel voortaan meer dan ooit vijanden van den verdediger en bondgenooten van den aanvallers zullen zijn (1), dan is »stilte» allicht een factor, waarmede in het vervolg te velde inderdaad rekening zal moeten gehouden worden.

H. NUSINK,
Kapitein der Infanterie.

(1) Freiherr von der Goltz, *Selbstständige Patrouillen. Eine Forderung der Taktik der neuen Waffen*, enz. 1890.

ONS WEDUWEN- EN ONS WEEZENFONDS.

De Heer Dr. VAN DER STOK, Arts en Officier van Gezondheid 1ste klasse, heeft ons de eer bewezen, in N°. 12 van dit Tijdschrift nader terug te komen op het onderwerp, hierboven vermeld, en wel naar aanleiding van eene critiek van zijn artikel in N°. 11, door ons geplaatst in het *Dagblad van Zuidholland en 's-Gravenhage* van 12 November jl., in welk Dagblad het artikel van Dr. v. d. S. was overgenomen.

In hetzelfde N°. 12 komt een artikel voor van den Heer G. F. VAN MULKEN, Amanuensis van »ons» fonds, een zeer bevoegd beoordeelaar dus, aan wien we gerust de verdediging van de door ons geuite meening kunnen en zullen overlaten. We kunnen dus kort zijn, en zullen ons bepalen tot zeer enkele opmerkingen in verband met het laatste artikel van Dr. v. d. S.

Ook wij achten thans het bepaalde bij artikel 11 der besproken statuten genoeg bekend, en behoeven dit dus niet te omschrijven.

De f 10.000, waarvan de geachte Schrijver gewaagt, zullen, naar onze opvatting, niet aan den »rechthebbende» worden uitgekeerd, ingeval hij, wiens leven verzekerd was, in den krijg omkomt. Voor zoo verre ons bekend is, bestaat er geen enkel levensverzekerings- of particulier weduwenfonds, dat niet afzonderlijke bepalingen inhoudt voor het geval van overlijden in den slag. Daar keert men eenvoudig of niets, of een geringer bedrag uit, en nooit de verzekerde som. Men is ook bij die inrichtingen »voorzichtig», want het is onmogelijk om grondslagen vast te stellen voor de kans van sneuvelen in oorlogstijd; en wij zouden ons niet gaarne verzekeren bij eene instelling, welke die voorzichtigheid niet betracht. Dat de gewraakte bepaling niet bestaat voor Indische weduwen-pensioenen, achten we almede niet voorzichtig, en daaraan is het — in verband met de, in den Atjehkrijg vooral, gevallen officieren — wellicht toe te schrijven, dat de contributiën voor die kas eene buitensporige hoogte bereikt hebben. En — zijn wij goed ingelicht — dan heeft die krijg ook »ons» fonds reeds enkele groote lastposten bezorgd, en wellicht tot de thans betrachtede voorzichtigheid aangespoord.

Nu zal men wellicht zeggen: Indien »ons» fonds door het gevreesde geval noodlijdend werd, dan zijn »wij» er, om door hoogere contributie in

den nood te voorzien, of wel, dan zal de Staat ons te hulp komen.... Het zou onvoorzichtig zijn, op een van beide te rekenen.

In den tegenwoordigen tijd is het niet vooruit te gissen, wat de toestand van ons goed land worden zou na een belangrijken krijg. Zullen »wij» dan in staat zijn, hoogere — zelfs gewone — contributiën aan de kas te betalen? Ofschoon we het van harte hopen, zouden we de verzekering daarvan niet op ons geweten willen hebben.... En de Staat? Aangenomen dat deze daartoe bij machte zijn zou, wat almede niet zeker is, dan zal deze niet bijspringen, en wel om de eenvoudige reden, dat hij aan de weduwen van in zijn dienst gevallen pensioen geeft, en dus niet zoo mogen worden aangesproken, om dit in anderen vorm nog eens te doen.... Het zal derhalve — wil men eenige zekerheid hebben, dat de pensioenen aan »onze» weduwen en weezen voortdurend betaald worden — zaak zijn te zorgen, dat »onze» kas daartoe voortdurend de middelen bezit. En dit laatste voorname doel zal moeilijk — wellicht niet — te bereiken zijn, indien men aan de weduwen en kinderen van in den krijg gevallen of in en door den dienst overleden officieren het volle pensioen uitkeert.

De geachte Schrijver betoogt met warmte, dat eene weduwe als hier bedoeld recht zou hebben op het volle pensioen. Dit kunnen we niet onderschrijven. Zij heeft slechts recht op hetgeen de statuten haar toekennen. Die statuten toch zijn hier de bindende wet, tot stand gekomen op de meest wettige wijze, namelijk op de voorstellen, gedaan door de commissie, met overgrootte meerderheid gekozen door de belanghebbende officieren zelve.

Naar aanleiding van het door ons aangehaalde voorbeeld van twee officieren, die de »grootte manoeuvres» bijwoonden, doet Dr. v. d. S. de vraag: »Waarom het dan aangehaald?» Ons antwoord daarop is: Omdat wij wilden doen uitkomen, dat een officier, die — al is het in dienst, en we voegen er thans bij: al is het uit overigens prijsbare ambitie — zijn leven noodeloos in groot gevaar brengt, verkeerd handelt. Zijn al de gevolgen daarvan voor zijne eigene rekening, dan heeft hij dat voor zichzelf alleen te verantwoorden; maar dat verkeerd handelen loopt hier — we hebben het in ons artikel in het Dagblad aangetoond — uit op dubbel nadeel voor de kas; en dus is het ook uit dit oogpunt billijk en voorzichtig, dat »onze» kas zich daartegen — althans ten deele — waarborgt. Immers had de kapitein (1) gedaan zooals de andere officier, en had dit gelijk gevolg gehad, dan zou de kas aan de weduwe van den kapitein nu reeds bijna gedurende een 20-tal jaren pensioen hebben moeten betalen, en bovendien over dien tijd de contributiën van dien officier hebben gemist.

(1) Wat we omtrent den rang van kolonel zeiden, werd ons in de pen gegeven door het artikel van den Heer Dr. v. d. S., dat van een kolonel gewaagde. Overigens doen de rangen — wij erkennen het gaarne — niets ter zake.

De Heer Dr. v. d. S. dwaalt in zijn meening, dat wij ons vergisten bij het uitbrengen van den wensch omtrent het met groote meerderheid herkiezen van de aftredende leden der commissie. Bij aandachtige lezing van dat gedeelte van ons artikel zal het duidelijk in het oog springen, dat wij wel wisten, dat de verkiezing reeds geschied was. Immers wij schreven: »Wij vertrouwen dat.... de aftredende leden.... zullen herkozen zijn;» in den gedachtengang van den Schrijver zouden we moeten geschreven hebben: ».... zullen herkozen worden.»

Tegenover de ondeugende opmerking: »art. 11 (wel toevallig art. *elf*)» zouden we eenvoudig kunnen stellen: Het stuk van den Heer Dr. v. d. S. komt voor in n°. 11 (wel toevallig n°. *elf*).... Doch wij willen bij een zoo ernstig onderwerp ernstig blijven, en wij eindigen met den wensch uit te drukken, dat de Heer Dr. v. d. S. zijn warm pleidooi glansrijk winnen zal, onder mits echter, dat alvorens onomstootelijk aangetoond worde, dat »onze» kas daartegen opgewassen is.

Dat *La Belgique militaire* het artikel overgenomen heeft, verwondert ons geenszins. Inhoud, vorm en stijl lokten daartoe onweerstaanbaar uit, en — evenals de Heer Dr. v. d. S. — heeft de Redactie van het Belgische Tijdschrift in deze »le beau rôle,» namelijk de groote, niet diep in de zaak doordringende meerderheid der belanghebbenden, en »vooral de dames,» aan hare zijde. Al hebben wij de tegenovergestelde — niet benijdenswaardige — rol in deze, toch hebben we niet geaarzeld, ons daarmede te belasten, omdat we volkomen overtuigd zijn, dat wij de practische waarheid aan onze zijde hebben, waarin we gesteund werden door het bekende: »voor het algemeen belang moet dat van enkelen zwichten,» en door de overweging dat die enkelen hier, betrekkelijk, goed verzorgd zijn; en waarin wij thans gesteund worden, doordat de Heer VAN MULKEN het met ons eens blijkt te zijn.... Bovendien geldt het hier niet »une de ces iniquités qui éclosent dans toutes les armées,» maar — wij herhalen het — eene bepaling, op wettige wijze door de lasthebbers van al de belanghebbenden in het leven geroepen.

J. M. JANSSEN,

Gepens. Luit.-Kolonel-Intendant.

's-Gravenhage, 22 Dec. 1891.

BOEKAANKONDIGINGEN.

Zakboekje voor den Nederlandsch-Indischen officier te velde, samengesteld door B. T. C. F. SCHMIDT, 1ste Luitenant-Adjutant der infanterie. Batavia, G. KOLFF & C°. 1892. Prijs f 3,00.

De recensie van dit werk stelt mij terstond voor eene moeilijkheid. Voornemens het in ernst aan te bevelen, heb ik niettemin verschillende op- en aanmerkingen te maken, die geenszins den indruk van aanbevelingen kunnen geven. De Lezer zij daarbij echter indachtig, dat instemming met een enkel woord betuigd wordt, terwijl een betoog moet geleverd worden waar op gebrek of vergissing wordt gewezen. Het zakboekje voorziet in eene lang bestaande en gevoelde leemte en het bevat zooveel goeds, dat zelfs voor hem, die al mijne bemerkings beaamt, nog ruim stof tot dank en hulde, aan den samensteller te brengen, overblijft.

Hetgeen ik mijne grieven tegen het zakboekje zou kunnen noemen, komt in hoofdzaak op deze punten neer:

1°. het zakboekje houdt slechts als zeldzame uitzondering rekening met den toestand die in Indië te velde regel is, met den oorlog tegen den Inlandschen vijand;

2°. het geeft de reglementen tot in hunne onvolledigheden en onnauwkeurigheden weer;

3°. het zwijgt over verschillende zaken, die te velde bepaald nuttig kunnen zijn;

4°. enkele losse opmerkingen.

Ik zal elk dezer punten toelichten.

Sub 1°. In het voorbericht zegt de Samensteller:

»Zoo min mogelijk worden zaken behandeld, welke niet reglementair zijn vastgesteld.» In deze woorden ligt de verklaring van de leemte, want bij het samenstellen onzer Indische reglementen is men, tot nu toe, blijkbaar bang geweest om den vijand onder de oogen te nemen, dien ons leger te velde steeds blijmoedig te gemoet trekt. Wil men nu een zakboekje op dezen grondslag bouwen, dan noeme men het: »zakboekje voor den Nederl. Ind. offic. te velde tegen eenen Europeeschen vijand en bij manoeuvres. Maar geeft men een gids voor den Indischen officier te velde, dan sta deze de eerste plaats aan den Indischen vijand af. Zonder in beschouwingen te treden, zonder speciaal rekening te houden met de vechtwijzen der verschillende volksstammen, is het zeer goed mogelijk een schat van gegevens te verzamelen, die den officier, en vooral den jongen luitenant, te velde van groot nut kunnen zijn. Het zakboekje heeft eene prachtige gelegenheid ongebruikt gelaten om zich zeer verdienstelijk te maken. De ondervinding der ouderen wordt tot heden met hen gepensionneerd; elk officier moet

zichzelf vormen; geen leidraad die zijne eerste schreden steunt; hij moet dankbaar zijn als de omstandigheden hem vergunnen zijne eerste bokken te schieten en zijn eerste flaters te slaan met weinig schade en zonder schande.

Om dit grondig te veranderen, te verbeteren, zijn reglementen — en is eene opleiding noodig, die de leerjaren doen doorloopen voordat de vuurdoop ondergaan wordt, maar daartoe kan reeds veel bijdragen een zakboekje, dat te velde, vóór het uitvoeren eener opdracht, waarschuwt voor de misslagen, die herhaaldelijk begaan werden, en dat wijst op de voornaamste gevaren waaraan men bloot kan staan. Om de gedachte te bepalen zal ik enkele van de vele gevallen opsommen, en tusschen haakjes de fouten of gevaren noemen, die daarbij telkens en telkens weer parten spelen:

Het leggen van hinderlagen (slapen der manschappen, niet dekken van rug en flanken, zorgeloze terugmarsch!); — het oplichten van hoofden (tegenwoordigheid der troepen gemerkt voordat het huis ingesloten was en *alle* toegangen afgesloten waren); — het loopen van patrouille (hinderlagen vooral op den terugmarsch, uitzenden op bepaalde tijdstippen langs dezelfde wegen, verslapping der waakzaamheid door gewoonte, rakelings laten voorbijgaan van bevriende inlanders, enz.), én, om ook iets voor grootere afdeelingen te noemen, het vereend gebruik der verschillende wapens; het gebruik van Inlandsche hulpbenden; de bivakvorm — hierover zegt het zakboekje slechts, dat hij »gesloten” moet zijn, terwijl het aan dien tegen eene Europeesche macht meerdere bladzijden wijdt. —

Tot nu toe sprak ik over hetgeen niet in het werkje staat; ook hetgeen het wel bevat geeft echter aanleiding tot mijn grief sub 1°. Er komen gegevens in voor die contra eenen Europeeschen vijand juist, tegenover eene Inlandsche macht toegepast fouten zouden zijn: de infanterie-verkenningspatrouilles mogen tot 2000 M. ver gaan; de doorzoekingspatrouilles moeten alle vaartuigen *nauwkeurig* onderzoeken; het slechtste kwartier heet beter dan het beste bivak; de voorwaarden die tot capitulatie mogen leiden worden vermeld, zonder te zeggen dat daarvan tegenover eenen Inlandschen vijand nooit sprake mag zijn; enz.

Sub 2°. Het voorgaande pleit ook reeds voor mijne tweede bemerking, want de Samensteller zondigt slechts in commissie, hij geeft wat hij elders vermeld vond. Maar ik zal nu den Inlandschen vijand laten rusten, en mij tot onnauwkeurigheden bepalen, die het zakboekje uit de reglementen overneemt. In een artikel in het *Indisch Milit. Tijdschrift* van 1888, II, bladz. 334, wees ik o. a. er op, dat de gegevens betreffende de diepte en de breedte van den trefferbundel bij gezamenlijk vuur van de infanterie, in ons schietvoorschrift *fout* zijn, en gaf ik aan hoe zij luiden moeten. Het zakboekje is liever onjuist dan den reglementen ontrouw.

In navolging van het Voorschrift op het gevecht, zegt het elders, dat, in het gevecht niet in beweging zijnde, de sectie- en groepscommandant aan de buiten gevecht gestelden de patronen doen ontnemen, een maatregel die m. i. bij hooge uitzondering toepassing kan vinden, maar die imperatief voorgeschreven de tucht in den strijd ernstig afbreuk kan doen. Betreffende dit Voorschrift op het gevecht zijn belangrijker zaken aan te merken, maar daar deze te veel commentaar vereischen, bepaal ik mij tot dit ééne punt.

In de Brigade-school stond oorspronkelijk, als afstand tusschen de bataljons onderling en de verschillende wapens, telkens 25 pas opgegeven. Een verbeterblaadje veranderde dit overal in 25 M., maar het zakboekje houdt daarmede geen rekening, bladz. 177 handhaaft de 25 pas.

Sub 3°. De Schrijver heeft deze opmerking voorzien, en gaarne geef ik hem toe dat het onmogelijk is »de contenter tout le monde et son père;» ik wensch echter niet te wijzen op punten, die *misschien wel eenigszins te verkiezen zouden kunnen* zijn boven andere, maar ik doel op punten van practisch belang, op vragen, die »te velde» herhaaldelijk moeten voorkomen en wier beantwoording meerendeels te vinden is in den lijvigen bundel algemeene orders en tarieven, welke men zelden in zijne kist, nooit in zijn hoofd meevoert. Ook hier slechts eenige voorbeelden om de gedachte te bepalen:

Mijn chef, een collega of een mindere sneuvelt; wat moet ik nu doen? — Mij wordt onverwacht opgedragen een post over te nemen; waarop moet ik letten? — Welke verplichtingen heeft de commandant van een troep, die op eene plaats komt waar een ambtenaar van het civiel bestuur aanwezig is, of die ter beschikking van dien ambtenaar gesteld wordt? — Dan punten aan de voorschriften ontleend: Wat op een gevechtsrapport te melden? (zie bijv. bijl. 3, Velddienst-Voorschrift). — Voor de teekens bij kleine terreinschetsen zegt het zakboekje: »zie Veldd. Voorschr.»; maar als ik dit bij mij heb, kan alles wat daaruit overgenomen is, wel uit het zakboekje verdwijnen. M. i. zijn die teekens meerendeels niet noodig, door in een vak te schrijven: »alang-alang» of »djatibosch» wordt het doel beter bereikt dan door een ruw teeken; het zakboekje geve desverkiezend een dergelijken raad, maar het verwijze niet naar een voorschrift.

Overbodige zaken komen weinig in den gids voor; alleen zouden m. i. enkele punten bekorting kunnen ondergaan, a. d. z. bladz. 84 (kribben, dammen, e. d. m.), bladz. 96 tot en met 100 (vloten), bladz. 103 tot en met 122 (bruggen), bladz. 186 (opgaven omtrent invloed van klimmend terrein op het schot, tot in halve graden nauwkeurig), bladz. 188 en 189 (tabel der vluchthoogten — infanteriegeweer).

Sub 4°. Op bladz. 204 en 205 spreekt het zakboekje van »1°. en 2°. munitie-colonnes,» bestaan die in Indië? Zoo ja, zou dan hare samenstelling niet vermeld moeten worden? — Op bladz. 283 wordt de kwikhoogte in Eng. duim aangegeven, de volgende bladz. vergelijkt vreemde met eigen lengtematen, maar zegt niet wat een Eng. duim is. Diezelfde opgave bevat: 1 Sumatrapaal = 1851,9 M., dit is juist, maar, als ik mij wel herinner, is de afstand langs de wegen op Sumatra's Westkust in Java-palen (1507 M.) aangegeven; door dit niet te vermelden, kan het zakboekje tot eene belangrijke misrekening aanleiding geven, als iemand aanneemt: op Sumatra moet men met Sumatra-palen rekenen. — Mocht mijn geheugen mij hier een part spelen, dan voor de vergissing, mea culpa!

Ten slotte eene opmerking, die misschien aan het begin had moeten staan, wijl zij de eerste bladzn., het alphabetisch register, betreft. Dit is niet zoo compleet dat het gemakkelijk terechthelpt. Ik zal bijv. eenige moeilijkheden vermelden waarop ik stuitte. Het geleiden of dekken van een transport vond ik bij v, onder een tiental opgaven, die tot den veiligheidsdienst behooren; de voortteekenen van een ophanden zijnden opstand zijn in register en tekst uitsluitend betiteld »Kenteekenen (kondschapsdienst)»; het Militair vervoer ter zee is alleen onder letter A te vinden, als »Algemeene beschouwingen omtrent milit. vervoer ter zee.»

Ik ben bij deze recensie uitvoeriger geworden dan gewoonlijk het geval is, maar daar de Samensteller in zijne inleiding verklaart, dat hij zijn werk als

grondslag beschouwt voor een goed zakboekje voor den officier te velde, en een beroep doet »op allen, die nuttige wenken willen geven of fouten kunnen aantoonen», heb ik gemeend eene poging te moeten doen, om, met mijne zwakke krachten, iets tot dat resultaat bij te dragen.

Alvorens te eindigen wensch ik te constateeren, dat het formaat zeer handig, de uitvoering zeer netjes is en dat de correctie, het omvattende van den arbeid in aanmerking genomen, niet te wenschen overlaet. Ik hoop dat ieder Indisch officier, hetgeen ik in den aanhef zeide indachtig, zich het zakboekje zal aanschaffen, dat hem ook in het vredesgarnizoen vaak van dienst zal kunnen zijn.

G. NYPELS.

Breda, 5 Dec. 1891.

Récits de guerre. L'invasion 1870/71, par LUDOVIC HALÉVY de l'Académie française. Dessins par MARCHETTI et ALFRED PARIS. 4e livraison. Paris, BOUSSOD, VALADON et CIE, imprimeurs-éditeurs. 1891. Prix de la livraison 5 fr.

Met deze aflevering is het werk, waarvan wij in ons laatste nummer van den vorigen jaargang (bladz. 725) met ingenomenheid melding maakten, voltooid. Het gunstige oordeel, dat wij over de drie eerste afleveringen uitspraken, geldt ook ten volle voor dit laatste gedeelte. Het bevat de aantekeningen van een inwoner van Etretat (een kustplaatsje nabij Havre), gemaakt in den tijd, toen de Duitsche troepen tot aan het Kanaal doordrongen en de Franschen door de *levée en masse* hier en daar nog hopelooze pogingen deden tot het organiseeren van gewapenden tegenstand. Van het bloedige oorlogshandwerk geeft ons deze aflevering weinig te zien; des te belangrijker is zij door het inzicht, dat zij ons geeft, in het volslagen nuttelooze van zoodanige volkswapening; aan goeden wil ontbrak het die door GAMBETTA »uit den grond gestampte» soldaten voorzeker niet, maar wel aan al het overige, dat hun tot »soldaat» zou moeten vormen: kleeding, wapenen en munitie, en bovenal oefening. Deze aflevering schetst ons ook de Duitschers in hun optreden en houding in het bezette gebied en het maakt een aangenamen indruk, dat de vijand en overwinnaar in het werk niet alleen met gematigdheid wordt beoordeeld, maar dat zelfs herhaaldelijk met lof wordt gewag gemaakt van zijn flink uiterlijk en degelijke uitrusting en van de tucht en orde, die bij hem heerschen.

Werpen wij ten slotte nogmaals een blik op het geheele werk, dan gelooven wij het een belangrijk gedenkboek van den Fransch-Duitschen oorlog te mogen noemen, dat wel is waar op krijgsgeschiedkundig gebied geen nieuwe gezichtspunten opent, maar toch voor de juiste kennis van de toestanden aan Fransche zijde op verschillende gedeelten van het oorlogstoneel van waarde is, terwijl het voorts aan de talrijke voortreffelijke gravures een hooge kunstwaarde ontleend. Vooral de types van Fransche en Duitsche militairen zijn onverbeterlijk weergegeven. Wij twijfelen dan ook niet, of de Schrijver en zijne medewerkers zullen met hunnen talentvollen arbeid een volledig succes behalen.

Les armées françaises jugées par un Anglais. Traduction de l'article de la Fortnightly Review de Sir CHARLES DILKE, Baronet, Conseiller privé, ancien Ministre; avec l'autorisation de CHAPMAN ET HALL (limited) par M. H. L. Paris, L. BAUDOIN. 1891. Prix fr. 1.

De Schrijver dezer verhandeling woonde de groote Fransche manoeuvres bij, in Sept. 1891 op den historischen bodem der campagne van 1814 gehouden; hij was daarbij in de gelegenheid veel en nauwkeurig waar te nemen. Als Engelschman mag hij geacht worden een onbevooroordeeld toeschouwer te zijn geweest; tevens, ofschoon geen militair, toch een man van kennis en ervaring op krijgskundig gebied, die ook den oorlog van 1870—71 in de staven der strijdende legers bijwoonde en bovendien verschillende krijgsverrichtingen der Engelschen in het Oosten meemaakte. In het bekende en degelijke Engelsche tijdschrift *Fortnightly Review* gaf hij over de genoemde manoeuvres eene critische beschouwing, die ons in het Fransch vertaald ter bespreking werd aangeboden. De algemeene indruk, dien de Schrijver heeft ontvangen, wordt het best gekenschetst door den aanhef der brochure: »L'Allemagne a perdu cette année la suprématie incontestée qu'elle exerçait depuis vingt ans sur l'Europe», terwijl later volgt: »Enfin, de l'aveu général, 1891 a montré que le soldat français est redevenu le premier soldat du monde.» Wanneer men nu echter, na kennisneming van deze woorden, mocht meenen slechts opgeschroefde loftuizingen te zullen vernemen, zou men zich vergissen. Sir CH. DILKE schroomt geenszins critiek uit te oefenen, waar hij daartoe aanleiding meent te vinden. Dit verhoogt het vertrouwen in de onpartijdigheid van zijn oordeel, wanneer hij elders weer kwistig is met zijn lof. De hooge bevelhebbers, die bij de manoeuvres zijn opgetreden, worden door den Schr. besproken en in 't algemeen gunstig beoordeeld, ofschoon hij toch noodig acht »que les Français apportent à l'avenir plus de soin et plus de sévérité dans le choix de leurs commandants de corps d'armée.» De Schrijver roemt de degelijkheid van den generalen staf, de intendance, de uitmuntende voorbereiding en regeling der manoeuvres, de bescheidenheid, matigheid en eenvoudige leefwijze der Fransche officieren. Daarentegen laat hij zich zeer ongunstig uit over het gebruik der cavalerie, wijt de daarbij gebleken tekortkomingen grootendeels aan de aanvoering en zegt o. a.: »On rendrait assurément un immense service à la cavalerie française si l'on se décidait à abaisser sensiblement les diverses limites d'âge.»

Met bijzondere waardeering spreekt Sir CH. DILKE vooral over den Franschen soldaat. Herhaaldelijk komt hij daarop terug en roemt hij de voorbeeldige tucht, de degelijke geoefendheid, de onvermoeidheid en den goeden wil, waarmede de zwaarste inspanning werd gedragen. De staaltjes, die de Schr. o. a. omtrent de uitgestrektheid der dagmarschen meedeelt, grenzen aan het ongelooflijke. »Le soldat français a d'incomparables qualités militaires.» Van de artillerie wordt gezegd, dat zij »est très probablement la meilleure qu'il y ait au monde.»

Wij kunnen onzen Lezers de kennismaking met het werkje, dat in 't algemeen een zeer gunstigen indruk van de Fransche strijdkrachten geeft, aanbevelen.